

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Aydın

www.aydinyol.az

20 may 2016-cı il № 15 (74) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 30 qəpik

Əlimərdan bəy
Topçubaşovun
mücadilələrdə
keçən ömrü

» sahifə 5

"Anama dedi ki,
bu uşağın
çörəyi
sözdən çıxacaq"

» sahifə 6

Corc
Oruelin
yazmağının
səbəbi

» sahifə 12

Uluqbəyin son təbəssümü

Taxt-tacını elmə qurban verən hökmdar

» sahifə 10

Silviya
Platin
tənhalığı

» sahifə 11

Nadin
Qordimerin
hekayəsi

» sahifə 13

ANONS

"Bildirçin və payız"
kitabı təqdim ediləcək
» sahifə 3

Dolma məsələsi
» sahifə 5

Avropadan Gəncəyə
əsən dostluq külayi
» sahifə 7

İnterpretativ
tərcümə modeli
» sahifə 8

Bizim Sent Jüst
» sahifə 9

Su bədən
nəyinə lazımdır?
» sahifə 14

Niyə yarasalar
başışağı sallanır?
» sahifə 15

Culiya Roberts
Kann festivalının
qaydalarını pozub
» sahifə 16

Moskvada
Bulqakov günləri
» sahifə 16

Koreyalı yazıçı
Bukerin pulunu
tərcüməçi ilə yarı
böləcək
» sahifə 16

Enrike İqlesias yeni
klipini təqdim etdi
» sahifə 16

İlham Əliyev Belarusun Baş nazirinin müavini qəbul edib

Prezident İlham Əliyev Belarus Respublikası Baş nazirinin müavini Mixail Rusiyı qəbul edib.

Bakıda keçirilən "Caspian Agro-2016" Azərbaycan Beynəlxalq Kənd Təsərrüfatı Sərgisindən danışan dövlətimizin başçısı Belarusun bu sərgidə həmişəki kimi uğurla təmsil olunacağına, öz potensial və imkanlarını layiqli şəkildə nümayiş etdirəcəyinə əminliyini ifadə etdi. Ölkəmizdə kənd təsərrüfatının fəal inkişaf

etdiyini vurğulayan Prezident İlham Əliyev Belarus tərəfinin sərgidə nümayiş etdirəcəyi məhsulların Azərbaycanın müvafiq qurumlarının marağına səbəb olacağına əminliyini bildirdi. Dövlətimizin başçısı ölkəmizdə kənd təsərrüfatının fəal şəkildə inkişaf etdirilməsi planları ilə əlaqədar olaraq bu sahədə istifadə edilən texnikaya tələbatın getdikcə artacağını vurğuladı. Qısa zaman ərzində ölkəmizin Belarus Respublikası ilə kənd

təsərrüfatı sahəsində uğurlu layihə həyata keçirdiyini bildiren Prezident İlham Əliyev birgə istehsal edilən məhsulların artıq ixrac olunduğunu dedi.

Ölkəsinin Azərbaycan ilə kənd təsərrüfatı sahəsində uğurlu əməkdaşlıq etdiyini bildiren Belarus Respublikası Baş nazirinin müavini Mixail Rusiyı Bakıya səfərinin iki ölkə arasında əməkdaşlığın müxtəlif sahələrinə dair məsələləri müzakirə etmək üçün yaxşı fürsət yaratdığını vurğuladı.

Ölkələrimiz arasında kənd təsərrüfatı sahəsində çox işlərin görüldüyünü deyən Mixail Rusiyı "Caspian Agro-2016" sərgisində təkcə Belarus istehsalı olan texnikanın deyil, eləcə də Belarus-Azərbaycan birgə məhsullarının nümayiş etdirildiyini məmnunluqla qeyd etdi. Belarus Respublikası Baş nazirinin müavini Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sahəsində qarşıya qoyduğu məqsədlərlə yaxından tanış olduğunu dedi. Mixail Rusiyı bildirdi ki, Azərbaycan hökuməti qarşısına ölkə əhalisinin kənd təsərrüfatı məhsullarına tələbatını ödəmək və ixraca nail olmaq kimi çox vacib məqsədlər qoyub.

Prezident İlham Əliyevin dəstəyi ilə bu il ölkəmizin müəssisələrində 2 min traktor istehsal olunacağını deyən Belarus Baş nazirinin müavini nəticədə Azərbaycanda kənd təsərrüfatı maşınqayırması kimi tam bir sənaye sahəsinin yaradılmasının önəmini qeyd etdi. Birgə istehsal olunan texnikanın üçüncü ölkələrə ixracı üçün Azərbaycanın yaxşı tərəfdaş olduğunu deyən Mixail Rusiyı məhsulların artıq Gürcüstana ixracına başlanıldığını vurğuladı, gələcəkdə istehsal templərinin artacağına əminliyini bildirdi.

Görüşdə müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığımızın perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Elan

Azərbaycan dili mütəxəssislərinin nəzərinə!
Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinə media, maliyyə, iqtisadiyyat, hüquq, ədəbiyyat və digər humanitar sahələr üzrə Azərbaycan dilində mətn tərtibi və redaktə işi həyata keçirən peşəkar mütəxəssislər tələb olunur.
Tel: (+994 12) 595-10-69 (daxili nömrə 108)
E-mail: info@aztc.gov.az.

"Açıq kitab" online mütaliəçilərin portalıdır!

ARNK yanında Tərcümə Mərkəzinin "Açıq kitab" online kitabxanası Azərbaycan, rus və digər xarici dillərdə yüzlərlə klassik, müasir bədii ədəbiyyat nümunələrinin, mətn və materialların, lüğətlərin, müxtəlif sahələrə dair elmi, publisistik ədəbiyyatların, dünya dillərinə tərcümə edilmiş Azərbaycan ədəbiyyatının, həmçinin Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş dünya ədəbiyyatlarının elektron versiyasını mütəmadi olaraq, pulsuz yayımlayır.

Kitabxana vasitəsi ilə Tərcümə Mərkəzinin "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının və "Aydın yol" qəzetinin dövrü saylarını da pulsuz əldə edə bilərsiniz. Bunun üçün www.achiqkitab.az ünvanlı kitabxanaya daxil olmaq və yüzlərlə nəşri ödənişsiz əldə etmək olar!

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
Baş redaktor: Yaşar Əliyev
İcraçı direktor: Bəhlül Seyfəddinoğlu
Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Feyzyyə, Naringül Əliyeva, Rəbiqə Nazimqızı
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.
"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.
Tiraj: 1250. Sifariş: 1407
Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74.
Telefon: 595 16 05.
E-mail: aydinyol.az@gmail.com
Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.
Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Rusiya Rəssamlıq Akademiyasında Polad Bülbulöğlunun bürünc heykəli təqdim olunub

Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının Muzey-Sərgi Kompleksində Azərbaycanın Rusiyadakı səfəri, Xalq artisti Polad Bülbulöğlunun bürünc heykəlinin təntənəli təqdimat mərasimi keçirilib. Tədbirdə Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva iştirak edib.

Heykəlin müəllifi, Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının prezidenti, SSRİ Xalq rəssamı Zurab Sereteli Polad Bülbulöğlü ilə uzun illər möhkəm dostluq münasibətlərinin olduğunu qeyd edərək vurğulayıb ki, "Müasirlərim" silsiləsində təqdim etdiyi yeni əsəri vasitəsilə qəhrəmanın özünəməxsusluğunu, heç kimə bənzəməyən səhnə üslubunu ifadə edib. Z.Sereteli deyib: "Bir çoxları məndən xahiş edir ki, onların heykəlini hazırlayım. Ancaq mən razılaşmıram, çünki heykəltəraşlıq əsərində obraz, xarakter olmalıdır. Polad Bülbulöğlü yaradıcı şəxsiyyətdir. O, məxsus olduğu böyük xalqın ənənələrini, dahi atası Bülbulün yaradıcılıq yolunu davam etdirir. Bunu qiymətləndirmək lazımdır". Z.Sereteli vurğulayıb ki, Polad Bülbulöğlunun yubileyi münasibətilə ona hədiyyə etdiyi heykəlin qalereyada Rusiyanın və dünyanın bir çox məşhur şəxsiyyətlərinin bürünc abidələri ilə bir sırada yer alması Rusi-

ya ilə Azərbaycan arasında mehriban qonşuluq və dostluq əlaqələrinin daha da möhkəmlənməsinə xidmət edəcək.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva jurnalistlərə müsahibəsində Xalq rəssamı Zurab Seretelinin hazırladığı heykəli həm də Azərbaycan xalqının tarixinə və mədəniyyətinə böyük hörmət və ehtiramın əlaməti kimi qiymətləndirib. Leyla Əliyeva deyib: "Polad Bülbulöğlü oxuyanda insan yaşamaq istəyir. Onda olan müsbət enerji hamıya sirayət edir. Çox şadam ki, bu gün belə gözəl abidə təqdim olunur. Bu abidə onun qəlbini, ürəyini təəcəssüm etdirir. Buna görə də onu və hamını bu tədbir münasibətilə təbrik edirəm".

SSRİ Xalq rəssamı Tahir Salahov bildirib ki, Zurab Sereteli bu əsəri təkcə dostu Polad Bülbulöğlunun şəxsiyyətinə deyil, bütövlükdə Azərbaycan xalqına və dövlətinə, Azərbaycanın yaradıcı insanlarına sevgi və ehtiram hissi ilə yaratıb.

Azərbaycanın Xalq artisti, səfir Polad Bülbulöğlü hər bir yaradıcı şəxsiyyət üçün sənətinə yüksək qiymət verilməsinin möhtəşəm hadisə olduğunu bildirib. Polad Bülbulöğlü deyib: "Zurab Seretelinin sərgi kompleksində tanınmış yaradıcı insanların portretləri və heykəllərindən ibarət böyük bir qalereyası var. Orada görkəmli musiqiçilərin də heykəlləri nümayiş olunur. Qürur duyuram ki, indi o heykəllərin sırasında azərbaycanlının da heykəli qoyulacaq".

Mərasimdə çıxış edən SSRİ Xalq artisti İosif Kobzon, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, şair Andrey Demytyev, Rusiya Rəssamlar İttifaqının sədri Andrey Kovalçuk və başqaları Rusiya ilə Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərindən danışıaraq, Polad Bülbulöğlunun heykəlinin Moskvanın məşhur qalereyasında yer almasını bu münasibətlərin bütün sahələrdə inkişafının nümunəsi kimi qiymətləndiriblər.

Təqdimat mərasimində Moskva Konservatoriyasının Simfonik Orkestri gənc musiqiçi Murtuza Bülbulün dirijorluğu ilə Polad Bülbulöğlunun sevilməli mahnılarını ifa edib.

Mərasimdə xarici ölkələrin Rusiyada akkreditə olunmuş nümayəndəliklərinin rəhbərləri, tanınmış elm və incəsənət xadimləri iştirak ediblər.

Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının Muzey-Sərgi Kompleksi Moskvanın mərkəzində qədim memarlıq binasında yerləşir, burada beynəlxalq sərgilər, ustad dərsləri keçirilir. Kompleksdə Zurab Seretelinin çoxsaylı əsərləri, o cümlədən ustad sənətkarın "Müasirlərim" silsiləsindən indiyədək yaratdığı Mstislav Rostropoviç, Vladimir Visotskiy, Marina Svetayeva, Andrey Voznesenskiy, İosif Kobzon və başqalarının heykəltəraşlıq portretləri nümayiş olunur.

Fəridə ABDULLAYEVA

Xalq yazıçısı Elçinin "Şekspir" pyesi əsasında hazırlanmış tamaşanın Avropa premyerası olub

Tamaşa İtaliyanın Trani şəhərindəki "Castello Svevo di Trani" qalasında "Shakespeare in the Castle" (Şekspir Qalada) adlı festival çərçivəsində təqdim edilib

Şekspirin vəfatının 400 illiyi ilə əlaqədar mayın 9-dan 26-dək İtaliyanın Trani şəhərindəki "Castello Svevo di Trani" qalasında "Shakespeare in the Castle" (Şekspir Qalada) adlı festival keçirilir. Festival çərçivəsində mayın 14-15-də Azərbaycanın görkəmli yazıçısı və dramaturqu Elçinin "Şekspir" pyesinin italyan dilində Avropa premyerası olub. Tamaşa "L'Arte Del Teatro" tərəfindən təqdim edilib.

Azərbaycanın İtaliya Respublikasındakı səfirliyindən AzərTAC-a bildirlər ki, tamaşanın quruluşçu rejissoru Patrizia Di Fulvio, festivalın rəhbəri tanınmış rejissor Cianpiero Borciadır. Pyesi italyan dilinə Marqerita Kristiana tərcümə edib. Premyeradan əvvəl çıxış edən Cianpiero Borgia Azərbaycanın görkəmli yazıçı-dramaturqu Elçinin bu pyesini yüksək qiymətləndirdiklərini vurğulayıb.

Diqqətə çatdırıb ki, "Şekspir" pyesi əsasında hazırlanan tamaşa orijinallığı ilə seçilir.

"Azərbaycan zəngin mədəni irsi olan ölkədir. Premyeranın məhz bu möhtəşəm qalada keçirilməsi bir qədim ölkədən digər qədim ölkəyə aparan yollar, pəncərə kimi xarakterizə olunmalıdır. Elçinin bu pyesini çox sevirəm. Müəllifin çox yaxşı metafor duyumu var.

O, əsərlərini zəngin poetik hissələri ilə qələmə alır", - deyər Cianpiero Borgia qeyd edib.

Fərqli quruluşda, ənənəvi səhnə-zal formatından kənar, interaktiv formatda, tamaşaçı ilə birbaşa təmasda nümayiş etdirilən bu səhnə əsəri böyük maraq doğurub. Rolları Cuido Silveri, Cianluca Kastellano, Fransesko Persiko, Valentina Caiano və başqa tanınmış aktyorlar ifa ediblər. Tamaşanın özünəməxsusluğu bir də onda idi ki, burada Traninin rəmzi sayılan bu qədim qalanın bütün məkanlarından istifadə olunub.

Yazıçı-dramaturqun qızı Günay Əfəndiyeva tamaşa ilə bağlı fikirlərini bölüşərək bildirib ki, bu səhnə əsəri Azərbaycanın zəngin ədəbi irisinin dünyada tanınması istiqamətində atılan mühüm addımlardan biri sayıla bilər. Bu, eyni zamanda, İtaliyanın mədəniyyət almində əlamətdar hadisələrdən biri oldu.

Xatırladaq ki, Elçinin "Şekspir" pyesi dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən İngiltərə, ABŞ, Türkiyə, Rusiya və digər ölkələrdə səhnəyə qoyulub. Tamaşaçı rəğbəti qazanmış bu səhnə əsəri dünya ictimaiyyətinin Azərbaycanın zəngin ədəbi irsi ilə yaxından tanış olmasına özünəməxsus töhfə verib. Tamaşanın Avropa premyerası İtaliya mətbuatında geniş işıqlandırılıb.

Kitabxana sahəsində yeni qanunvericilik aktlarının hazırlanması müzakirə olunub

Mayın 18-də M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında respublikanın aparıcı kitabxanaları, Bakı şəhər mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri və universitet kitabxanaları nümayəndələrinin iştirakı ilə müşavirə keçirilib.

Kitabxanadan AzərTAC-a bildirilib ki, müşavirənin məqsədi mövcud kitabxana qanunvericiliyinin müasir kitabxanaların qarşısında duran vəzifələrlə tam uyğunlaşdırılması, yeni qanunvericilik aktlarının hazırlanması məqsədilə təkliflərin işlənməsi və müvafiq orqanlara təqdim olunmaq üçün təkliflərin hazırlanmasından ibarətdir.

Milli Kitabxananın direktoru, professor Kərim Tahirov çıxışında "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun ötən əsrin 90-cı illəri üçün çox mükəmməl olduğunu, lakin bugünün tələblərinə cavab vermədiyini, digər qanunvericilik sənədləri ilə uzlaşmadığını deyib. O, kitabxanaların kompüterləşdirilməsi, virtual xidmət, elektron kitabxanaların yaradılması və fəaliyyəti, respublika çap məhsullarının arxiv fondunun yaradılması, nəşr məhsullarının qeydiyyatının aparılması və digər məsələlərlə bağlı qanunun təkmilləşdirilməsinin zəruriliyindən danışdı, sənədə yeni maddələrin əlavə olunmasını məqsəduyğun hesab edib.

Çıxış edənlər kitabxanaların yerli və xarici nəşrlərlə kompleksləşdirilməsində, elektron kitabxananın əlçatan olmasında mövcud problemlərin, kitabxanaçının hüququ, sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması məsələlərinin, kitabların universal standartlara uyğun rəqəmsallaşdırılmasının, kitabxanaçıların peşə bayramının təsis edilməsinin, kitabxanalar üçün vahid kitab satışı mərkəzinin yaradılmasının və digər məsələlərin qanunvericilikdə təsbit edilməsinə toxunublar.

Müşavirənin sonunda bir ay müddətində təkliflərin hazırlanub təqdim olunması qərara alındı.

Argentinanın ölkəmizdəki səfiri Tərcümə Mərkəzində olub

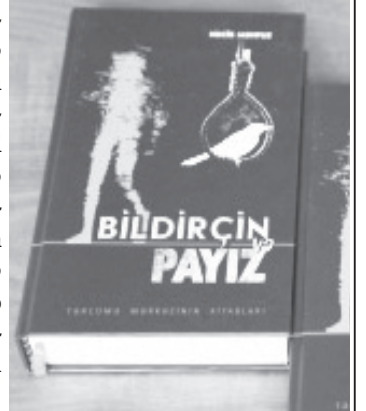
Bu günlərdə Argentinanın Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Karlos Dante Riva ARNK yanında Tərcümə Mərkəzində olub. Görüş zamanı Tərcümə Mərkəzi ilə Argentinanın səfirliyinin birgə layihəsi olan Adolf Bio Kasaresin "Morelin ixtirası" əsərinin orijinaldan Azərbaycan dilinə tərcüməsi və nəşri üzrə yekun işlər müzakirə olunub.

- Kitab artıq çap prosesindədir, yaxın günlərdə işıq üzünə gərək. Azərbaycanda Argentina ədəbiyyatına həmişə böyük sevgi və maraq olub. Bu sevgini Azərbaycan oxucusunda böyük Argentina ədəbləri X.L.Borxes, X.Kortasar və E.Sabato kimi qələm sahibləri oyadıb. Düşünürəm, Azərbaycanda ilk dəfə nəşr olunan Kasaresin də Azərbaycan oxucusu tərəfindən maraqla qarşılanacaq - deyər Mərkəzin direktoru xanım Afaq Məsud bildirib.

Öz növbəsində, nəşrin Azərbaycan-Argentina mədəni əlaqələrinin möhkəmlənməsinə əhəmiyyətli töhfə verəcəyini qeyd edən səfir belə layihələrin gələcəkdə də davam etdiriləcəyini bildirib.

"Bildirçin və payız" kitabı təqdim ediləcək

20 may 2016-cı il tarixində Misir Ərəb Respublikasının Azərbaycandakı Səfirliyinin Mədəniyyət və Təhsil Əlaqələri Mərkəzində müasir ərəb ədəbiyyatının banisi, Misir yazıçısı, müsəlman yazarlar arasında ilk Nobel mükafatı laureatı Nəcib Məhfuzun Azərbaycanda ilk dəfə işıq üzünə görün "Bildirçin və payız" kitabının təqdimat mərasimi keçiriləcək.

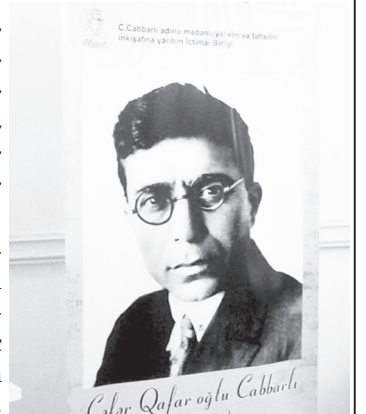
Tədbirə ərəb ölkələrinin Azərbaycanda fəaliyyət göstərən fəvqəladə və səlahiyyətli səfirlərinin, elm-təhsil və mədəniyyət nümayəndələrinin qatılacağı gözlənilir.

Cəfər Cabbarlı mükafatlarının təqdimatı mayın 23-də olacaq

Bu il Xalq şairi Nəriman Həsənzadə, Xalq artistləri Fuad Poladov, Mələkxanım Əyyubova və başqaları Cəfər Cabbarlı mükafatına layiq görülməli.

Cəfər Cabbarlının ev-muzeyinin direktoru Qəmər Seyfəddinqızı AzərTAC-a məlumat verib ki, mayın 23-də Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrında mükafatların təqdimatı mərasimi keçiriləcək. Ənənəvi olaraq bu il də ədəbiyyat, mədəniyyət və incəsənət xadimləri müxtəlif nominasiyalar üzrə mükafatlandırılacaq.

Tədbirdə, həmçinin mükafat komissiyasının təsis etdiyi xüsusi diplomlar da sahiblərinə təqdim olunacaq.

Dövlət "Yuğ" Teatrı yeni tamaşasının premyerasına hazırlaşır

Azərbaycan Dövlət "Yuğ" Teatrı İngiltərənin "ALOFF" Teatrı ilə birgə yeni tamaşa hazırlayır.

AzərTAC xəbər verir ki, dünya şöhrətli Norveç yazıçı-dramaturqu Henrik İbsenin pyesi əsasında hazırlanan "Oyuncaq evi" tamaşası yaxın günlərdə ictimaiyyətə təqdim olunacaq.

Tamaşanın quruluşçu rejissoru Metyu Zak Paneş, quruluşçu rəssamı Olqa Yaroş, quruluşçu prodüseri Sənan Əliyevdir.

Səhnə əsərində teatrın aktyorları Natəvan Qeybani, Oktay Mehtiyev, Amid Qasimov, Elgün Həmidov və Könül Cəfərzadə çıxış edəcəklər.

Tamaşanın premyerası mayın 20-də YARAT Müasir İncəsənət Mərkəzində baş tutacaq.

Artıq neçə aydan bəridir ki, ARNK yanında Tərcümə Mərkəzində "İşlək orfoqrafiya lüğəti" üzərində iş gedir. Məqsəd, hazırda istifadədə olan "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndə yer almış minlərlə yazılış səhv, qəliz ərəb, fars sözlərinin, mənası və mənbəyi bilinməyən söz və söz birləşmələrinin, müxtəlif şəkilçilər və hallandırmalarla artırılmış, bəzən iki-üç şəkildə verilmiş ifadələrin, eləcə də sahə lüğətlərinə aid terminlərin, dərman, kimyəvi element adlarının təmizlənməsi, əvəzində milli ədəbi nümunələrdən aranıb tapılmış sözlər daxil edilməklə, işlək, aydın dil vəsaitinin ərsəyə gətirilməsidir. Adıçəkilən kitabdan, orfoqrafiya lüğəti qaydalarına uyşmayan sözlərin təsnifatını nəzərinizə çatdırır, oxucuların, dil və lüğət mütəxəssislərinin fikir və mülahizələrini, irad və təkliflərini gözləyirik. "Aydın yol"

(Əvvəli ötən saylarımızda)

"Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndən çıxarılan sözlərin təsnifatı

Orfoqrafiya lüğətinin tərfi: "Orfoqrafiya lüğəti - sözlərin düzgün yazılış qaydasını bildirən dil vəsaitidir".

Mənası anlaşılmayan sözlər	Yazılış səhv sözlər və söz birləşmələri	Dialekt və ara sözləri	İşlənməyən ərəb, fars, rus və digər əcnəbi sözlər	Terminlər	Süni sözlər və söz birləşmələrindən düzəldilən qurama sözlər	Lüzumsuz sözlər və söz hallandırmaları
boğmalı çatalsızlıq çəmənzarolma çəngələbənzərlik çəngələoxşarlıq çəngələquyruqluluq çəngələvarlıq çərçivəçi çərçivəşəkillilik çətvər çəyirdəyəbənzərlik çəyirdəyəoxşarlıq çığır-bağırçı çığır-bağırçılıq çığırqıççı çığırqıçlıq çixabilən çitirdamaq çitirtı çitizma çitizmaq çivilənmək çivqayıslı-kardan çiyinayaq çoxağzılı çoxağzılılıq çoxbarmaqlıq çoxbarmaqlılıq çoxbiçimli çoxbiçimlilik çoxboğazlı çoxboğazlılıq çoxçalan çoxdibli çoxdiblilik çoxdirəklilik çoxdisklilik çoxdiş çoxdişçiklilik çoxdişəklilik çoxməliyyətlilik çoxərli çoxərlik çoxfəzalı çoxfəzalılıq çoxgedişlilik çoxgilli çoxgillilik çoxgözlülük çoxkeçirici çoxkəsicili çoxqıllı çoxqıllılıq çoxqiymətlik çoxqolluluq çoxqurşaqlılıq çoxlinzalılıq çoxmemarlılıq çoxməkkikli çoxmərkəzlilik çoxmətləblilik çoxsəviyyəlilik çoxsimalı	boakonstruktor çınqır çoxqiymətli çoxlaşma çoxlaşmaq etinasızlıqgöstərmə eyib eyibaçma eyibləmə eyibləmək eyibləndirmə eyibləndirmək eyibli eyiblik eyiblilik eyibsiz eyibsizlik əhlənmə əhlənmək əhləşmə əhləşmək əhlətmə əldədüzəldən əyriqılça əyriqılçalı əyriqılçalıq fərağatdurmayan filolopodiya fonautoqraf foniator gərçək xəmirə xəmirəli xəmirəsiz qılman qilü-qal qilü-qalçı qilü-qalçılıq qilü-qallı qilü-qalsız qol-qılça qometmə qovalama qovalamaq qovalanma qovalatma qovalatmaq qriplitutma qrov qrovlama qrovlamaq qrovlı qrovlı-qrovlı qubernat qulaqağrısı quraşma quraşmaq quruluşma quruluşmaq qurumsaqetmə qutalamaq quvarlanma	boğazdöyüşməsi çaxça çaxçux çaxçuxetmə çaxçuxluq çalançı çalançılıq çarpaz-çataq çartılda-çartılda çatallanmaq çatallaşma çatallaşmaq çatallı çatallıq çatalsız çataşlıq çayxor-çayxor çaylamaq çayriz çaysızlama çaysızlamaq çevrikə-çevrikə çevrikmə çevrikmək çezdirilmə çezdirilmək çezdirmə çezdirmək çezdirtmə çezdirtmək çezə-çezə çezmə çezmək çəkiddəvuran çəkingənlik çəkiş-bərkiş çəlikürək çəlikürəkli çəlikürəklik çənbərbığ çənbərbıqlı çənbərburun çənbərburunlu çənəçürk çənələşmə çənələşmək çənəvurma çəngələşmə çəngələşmək çəngitmə çəngitmək çərdəymişlik çərən-çürən çərən-çürənli çərən-çürənlik çərləyib-dıqlamaq çiçə çiğ çiğən-bığən çiğ-bığ çixdaşetmə çixıq-mıxıq çılıqqa	badgir badi-fəna badi-səhər badkeş baləng balu-pər bariqə barkeş basəfa bədbəxtanə bədiqbal bədsəm bəndəzadə bərəkslik bəşarət bıqdırıcı bıqdırma bıqdırmaq bıqma bıqmaq biruni bisəmər bişəkk bişüür bombaata bombadaşma bombadaşyan bombaşəkilli bombatökən bombatökmə bordürlü bordürsüz botinka brahman (-lar) budka bünyə dəlixək dəlixəklik dənab dəndə dəndənə dərdi-dil dərdi-hal dərdi-hallıq dərek dəriçə dəstəçin dəstəmic dəstəmuzd dəstər dəstərçin dəsti dəşnə diba direktoriya dozor dozorluq dövlətmənd dövlətməndlik draxma drama dramnəvis dramnəvislik	barium bemol biotin boksit bolid bonifikasiya bozon braja brufen bussol butadien butan dendrometriya denitrifikasiya densitometriya dentin denudasiya derivasiya derivat derivatologiya derivatoloji dermatoloq dermatomikoz (-lar) desima detilsulfit detolakt deviasiya deyterium dezinteqrator dezurbanizm diabez diamaqnetik diamaqnetizm diamaqnit diamant diamin diapedez dibrombenzol dibrometan dibromopropan dietilamin dietilanilin dietilen dietilsulfat dietilsulfat dietilsulfit difenil difenilamin difenildixlorid difenilkarbazil difenilkarbonat difenilmetan difeniloksid diflyasiya difosgen difraksiya digiset digital dihidrofosfat dixloretan dixloretilen dixloretil	bədəxlaqlı blokhazırlama blokhazırlayan blokqoyan blokqoyma blokquran blokqurma blokyaratma bozlayıb-hönkürmə bozlayıb-hönkürmə çarpazqoyma çarpazvurma çarvadarlıqetmə çarvadarolma çaşsalma çat-çatetmə çat-çatolma çatılayıb-bağlama çatılayıb-bağlamaq çatılı-çatisiz çay-çörəklilik çay-çörəksizlik çaydoldurma çaypaylama çaysüzmə çəkib-bükən çəkib-bükmə çəkib-bükmək çəkib-hazırlama çəkib-hazırlamaq çəkib-hazırlayan çəkib-qablaşdıran çəkib-qablaşdırma çəkib-qablaşdırmaq çəkicvuran çəkinib-çəkilmə çəkinib-çəkilmək çəpikçalma çərçiliketmə çərçiolma çərçivəyəalma çərçivəyəsalma çərəliqalma çərənciliketmə çərənciolma çərtiketmə çətəçiliketmə çətəçiolma çətindəyilmə çətinərimə çətinəoxunma çətinsatılma çətirəbənzərlik çətirəoxşarlıq çətirşəkillilik çətiryarpaqlılıq çəyirdəkmeyvə çəyirdəkmeyvəli çəyirdəkmeyvəlilik çəyirdəyəoxşar çibinçiçək çibintutan çiçəkərmə	bitumlaşmaq bitumlu bitumsuz bizqurdulu bizqurdsuz bizli biznesmenli biznesmensiz biznes-planlı biznes-plansız bloklanmaq bloklatma bloklatmaq blok-mexanizm blok-mexanizmlı blok-mexanizmsiz blok-model blok-otaq blok-rele blok-sahə blok-seksiya blok-sxem blok-siqnal blok-silindr blok-sistem bloksuz boğanaqsız boğazlatma boğazlatmaq boğazsız boğuşdurtma boğuşdurtmaq boqomilçilik bollanmaq bollaşdırılma bollaşdırılmaq bollatma bollatmaq bolşevikəbənzər bolşevikləşdirilmək boltlu boltsuz boranlıq borandaqlanmaq borşlu borşsuz borucuqlu borulu borulu-lifli borusuz boruşəkillilik boruvarılıq bostanlı bostansız boşaldırılmaq botokud (-lar) boyasızlıq boylatma boyunduruqlanma boyunduruqlanmaq

(Davamı gələn sayımızda)

I YAZI

○ ...Paris tezdən oyanır, qəribədir, görəsən, bu şəhər nə vaxtsa yuxuya dalırmı? Dünyanın göbəyi sayılan meqapolisin nəbzi elə bir müəmma ilə ayanıb ki, hətta ilin fəsilləri də bu həyat tərzində qarşısında duruş gətirə bilmir. 1928-ci ilin adı may günlərindən biri də Paris üçün istisna deyil.

Saysız-hesabsız gecə klublarını, kazinoları tərkdən zənginlərin sərxoş qəhqəhələri, avtomobillərin səs-küyü, tramvayların zəngi, səyyar satıcıların ora-bura vurnuxub müştəri səsləməsi, işə tələsən adamların ayaq taqıltısı, məzhəkəçinin boynundan asdığı və dəstəyini əsnəyə-əsnəyə fırlatdığı şarmankadan ətrafa yayılan melodiya, bir sözlə, nəhəng şəhərin əsrarəngiz izdiham akkordları heç də bununla bitmir.

Parisin rəmzi sayılan Site adasındakı Notr-Dam de Pari kilsəsinin qarşısı həmişəki kimi qələbəlikdir. Gün başlar-başlamaz yüzlərlə adam bura ibadətə gəlir, kilsə xoru möhtəşəm orqanın müşayiəti ilə dini nəğmələr oxuyur. Qucağı qəzetlə dolu çəlimsiz qəzetsatan uşaqlar ora-bura vurnuxur, uca səsə xəbər başlıqlarını söyləyib müştəri çağırırlar:

- Madam, müsyö, "Mond" alın, "Mond"! Fransada iqtisadi böhran dərinləşir! Böhran nə vaxt bitəcək? Ən son xəbərlər "Mond" da!

- Müsyö, "Fiqaro"-nun təzə nömrəsi! Alın, oxuyun! Mussolinidən xəbər var. O, müxalifətə divan tutmaq üçün "Xüsusi tribunal" təsis etdi. Ölkədə tətillər qadağan olundu. İndi İtaliyada istənilən tətil cinayət kimi qiymətləndiriləcək!

- Müsyö, müsyö, "Humanite" alın! Dürrüst xəbərləri bu qəzetdə oxuyun! Sovetlər "Brian-Kelloq paktı"na qoşuldu!

Qəzetsatan oğlan əlində tutduğu qəzeti meydan boyu aramla irəliləyən dolubdənlə, girdəşifət bir kişiyə uzadır.

- Müsyö, çox maraqlıdır, alın, birja xəbərləri də var, alın, rica edirəm...

Yaşıotmuş bu adam ayaq saxlayır, ona qəzet uzadan bu balaca uşağa gülümsünür, qəzeti alır, eynəyini taxıb birinci səhifədəki sərlövəyə baxır.

- Deyirsən, "Brian-Kelloq paktı"na qoşulublar? Hə ... demək belə... Yaxşı, al pulunu - deyə kişi uşağa pul uzadır, - Qalığı lazım deyil, özünə bir şey alarsan, - Sonra da gülərək əlavə edir, - amma bax ha... sən bu lənətə gəlmiş pakta yox, səni sevən dostlarına qoşul...

- Allah sizdən razı olsun, müsyö, təşəkkür edirəm.

Balaca qəzetsatanın "müsyö" deyə mürciəti etdiyi bu yaşlı adam Azərbaycan

Demokratik Respublikasının ilk xarici işlər naziri, neçə illərdir ki, Fransada mühacir həyatı yaşayan Əlimərdan bəy Topçubaşov idi. Qəzetsatan, gəldiyi kimi də gözəndə itdi. Ahıl adam azacıq kənara çəkilib yazını oxumağa başladı. Məqalədə bildirilirdi ki, Fransa SSRİ-ni "Brian-Kelloq paktı"na qoşulmağa dəvət edib. SSRİ, pakta tərksilahla bağlı öhdəliyin daxil edilməməsinə, paktın yalnız milli siyasət vasitəsi kimi müharibəni qadağan etməsinə çatışmayan cəhət kimi qeyd edir. Sovet hökumətinin fikrincə, hər cür beynəlxalq müharibə, müdaxilə, mühasirə, özgə əraziləri işğal etmək kimi hərbi əməliyyatlar qadağan edilməlidir...

Xəbərin ardını oxumadı. Qəzeti büküb cibinə qoydu. Aramla yoluna davam etdi. Ürəyində öz-özünə danışdı: "Həyasızlığa bir bax! Sovetlər işğalçı pisləyir. Bəs özləri? İşğal etmədikləri ərazi qalıb ki? Əllərinə nə keçib, qamarlayıblar, Azərbaycanı da üstəlik. Bolşeviklər neçə-neçə xalqı, milləti diz çökdürüb, azadlığını, xösbəxtliyini, gələcəyini əlindən alıb, namuslu övladlarını didərgin salıb. Ürəkləri soyumur, gözləri doymur, bunların. İndi də paktda dünyanın gözüne kül üfürmək istəyirlər..."

Ürəyi sıxıldı, meydandakı skamyalardan birində əyləşdi ki, nəfəsini dərsin. Kilsə xorunun mahnıları indi daha aydın eşidilirdi. Gözlərini yumdu, xatirələr onu çox-çox uzaqlara apardı. Düz 9 il əvvəl, 1919-cu ilin may ayında Fransaya səfər etmiş Azərbaycan Demokratik Respublikasının ilk xarici işlər naziri Əlimərdan bəy Topçubaşov bildirdi ki, bir neçə gün öncə Versal sülh konfransında ABŞ prezidenti Vudro Vilson Azərbaycan məsələsini gündəmə gətirib,

"Böyük 4-lük" yeni yaranmış cümhuriyyətin taleyini müzakirə edib. Tərəflər masa arxasına əyləşən kimi, Əlimərdan bəy dərhal bir neçə dildə hazırlanmış Memorandumu prezident Vilsona təqdim etdi, ABŞ ilə ölkəsi arasında ikitərəfli diplomatik əlaqələrin qurulmasının vacibliyini vurğuladı.

- Cənab prezident! Müstəqillik və demokratiya yolunda çox çətin mücadilə apararı Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin yaşamaq haqqı var. Biz uzun illər çar Rusiyasının əsarəti altında əzilməmiş, ölkəmizə, milli sərvətlərimizə, mənəvi dəyərlərimizə sahib çıxma bilməmişik. İndi Azərbaycan öz müstəqilliyinə qovuşur və bu gün, mayın 28-i, Demokratik Cümhuriyyətin ildönümündə Sizinlə görüşdən böyük şərəf duyuram. Cənab Vilson, Sizdən dönə-dönə təvəqqe edirəm: biz çətinliklə əldə etdiyimiz müstəqilliyimizi qorumalıyıq. Azərbaycan dövlətinin Dünya Birliyinin dəstəyinə böyük ehtiyacı var...

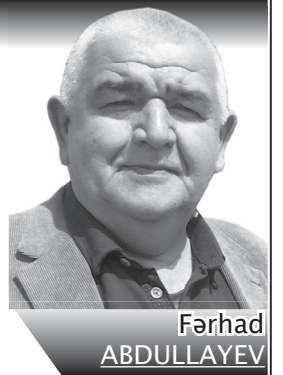
Prezident Vilson dərhal cavab vermədi. Görünür, amerikalı siyasətçi qarşısında əyləşmiş bu ısrarlı azərbaycanlı diplomata nə deyəcəklərini fikrində götür-qoy edirdi.

- Cənab Topçubaşov, biz dünyanı xırda dövlətlərə bölmək niyyətində deyilik. İngilislər mənə vəziyyət barədə ətraflı danışdı. Qafqazda qeyri-sabitlikdir. Bolşeviklər kimsəyə aman vermir, Qızıl Ordu da işğalçı yürüşünü davam etdirir. Elə ingilislər də Bakını tərkdən məcbur olub. Aydındır ki, Lenin neftdən və Qafqazdan əl çəkən deyil. Bu səbəbdən, müstəqilliyinizin tanınması barədə xahişinizə əməl edə bilməyəcəyik. Yaxşı oldu ki, siz federasiya barədə düşünürsünüz. O ki qadı bizə, cənab Topçubaşov, vəd edirəm ki, bundan sonra Azərbaycan xalqı öz azadlıq və müstəqilliyini qoruyub saxlamaq işində böyük Amerikanın yardımını alacaq.

Əlimərdan bəy Topçubaşov və Azərbaycan diplomatlarının Versal sülh konfransındakı gərgin səyləri nəticəsiz qalmadı: 1920-ci il yanvarın 11-də Azərbaycanın müstəqilliyi "de-fakto" tanındı.

Fərhad SABİROĞLU

Dolma məsələsi

Fərhad ABDULLAYEV

○ - Kubra xala, bibim dedi, axşam bizə gəl, atamın toyudur!

Bu sözləri birnəfəsə deyib qaçdı. Bəlkə də utanırdı, ya da sevincindən uçurdu. Kim bilir? Dalana açılan kiçik pəncərəyə dəmir barmaqlıq, üstündən də tor vurulmuşdu. Ona görə də nənəm Kubra arvad gələnin kimliyini ayırd edə bilmədi. Gözlərini qıyıb soruşdu:

- Kimsən, ay uşaq?

Köməyinə mən çatdım:

- Kərimdi e... ay, mən (nənəmə ailədə "məmə" deyirdik), toya çağırır...

8-9 yaşım olardı. Kərim mənəndən bir-iki yaş kiçik idi. Sovetskədə, yaşadığımız dalanın axırında balaca evləri vardı. Anası Sitarə xala iki il əvvəl dünyasını dəyişmişdi. Kərimə və bacısına bibisi Dilarə baxırdı. Nənəm də hər dəfə Kərimin atası Əflatunu görəndə o ki var danlayırdı. Deyirdi ki, "ay Allah saxlamış, bu uşaqlar nə vaxtacan bibinin qoltuğunda böyüyəcək, bu tifillərə ana lazımdı axı... bir halal süd əmmiş tap da..." O da qumşib gülümsünürdü. İndi də, deyəsən, Əflatunu yola gətirmişdilər ki, evlənsin. Axşam da evlərinde yığınaç olacaqdı...

Ötən əsrin 60-cı illərində, sovetlərin tüğyan etdiyi bir dövrdə adamlar kasıb yaşayırdı. Toy məclisləri də indiki kimi dəbdəbəli yox, çox sadə keçirdi. Əflatunun toy məclisi qonşuların köməyi ilə təşkil olunmuşdu. Kimin nəyə imkanı çatırdısa, bişirib gətirir, süfrəyə düzürdü. Dolanışq çətin olsa da, mehriban qonşuluq, xeyirxahlıq və mərhəmət kimi saf hisslər həmin illərdə daha güclü idi.

- Ay Kubra xala, Kubra xala...

Bu dəfə pəncərədən səslənən Kərimin bibisi Dilarə idi. Nənəm artıq qollarını çirmalayib işə girişmişdi. Qiyməkləşlənət döyür, xınalı əlləri ilə əti ovuşdururdu. Yeri gəlmişkən, arvad ömrünün sonunadək ətçəkən məşını yaxına qoymadı, deyirdi ki, ət ki məşına girdi bütün dadı-tamı qaçır...

- Kubra xala, gəldim deyim ki, əziyyət çəkib dolma bükmə, qonşu Aşyanın hazır dolması var, gətirəcək...

Bu sözü eşidəndə nənəmin üzünün aldığı ifadəni indi üstündən illər keçəndən sonra təsvir etmək mənim üçün çətinidir.

- A... ağəz, erməni nə vaxtdan dolma bişirən olub? Getsin az, getsin bosdurmasını qurutsun. İndi deyirsən ki, mən, pak arvad durub erməninin bişirdiyi dolmanı yeyim? Heç elə şey yoxdur!

Hər dəfə pip yarpağına bükülmüş bu balaca "ləzzət-ləri" yeyəndə nənəmin sözlərini xatırlayıram.

Bu gün ermənilər hər tinbaşı aləmə car çəkirlər ki, "dolma bizim milli yeməyimizdir və azərbaycanlılar bu neməti bizdən oğurlayıb, öz adına yazmaq istəyir." Azərbaycan dolmanı UNESCO-nun bütün türk dünyasının qeyri-maddi mədəni irsi siyahısına salmaq istəyir. Bu da ermənilərin kürkünə birə salıb. Mədəniyyət naziri Hasmik Poğosyan deyib ki, Azərbaycan UNESCO-nu "siyasi döyüş meydanına" çevirmək istəyir.

Məgər dolmaya "tolma" adı qoymaqla iş bitir? Sırr deyil ki, Azərbaycanın qeyri-maddi mədəniyyət nümunələrinin böyük əksəriyyətini - mahnı və melodi-yaları, musiqi alətləri və rəqsləri ermənilər özününküləşdirməyə çalışır...

Erməni həyasızlığı sərhəd tanımır. Keçən il Ermənistan bütün Şərqdə isifadə olunan lavaşı mənimsəmək istəyirdi. Onlar lavaşın ermənilərə aid olduğu və bu nemətin qeyri-mədəni irs kimi UNESCO-nun siyahısına daxil edilməsi üçün əldən-ayaqdan gedirdi.

Amma məsələ dolmanın kimə aidliyindən yox, dilənçi kökündə yaşayanların bu neməti bişirmək imkanından gedir. Məsələn, Ermənistandakı "Yeni dövr" partiyasının sədri Aram Karapetyan eks-prezident Levon Ter-Petrosyanın ölkədəki siyasi gücləri indiki hakimiyyətin ətrafında sıx birləşməyə çağırmasına sət reaksiya verib: "Hakimiyyət Ermənistanı taladı və onu, belə acınacaqlı vəziyyətə gətirdi. Kimin ətrafında birləşmək? O adamların ki, neçə illərdir, ölkəni talayıb, onu bugünkü acınacaqlı vəziyyətə salıblar?!"

İndi bu bədbəxt ermənilər qalıblar çıxılmaz vəziyyətdə: dolma bişirməyə imkan yox, amma hər dəfə dolma adı gələndə ağızları sulanır. Ax, kaş nənəm sağ olaydı, yəqin ki, belə deyərdi: "Erməni getsin öz donuzunu yesin!"

Mücadilələrdə keçən ömür

Bu günlərdə Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlının yetmiş yaşı tamam olur. Bu yaxınlarda şairin yubileyi qardaş Türkiyədə qeyd edilib. Bakıdakı yubiley tədbiri mayın 25-də, Akademik Milli Dram Teatrında baş tutacaq. Doğum günü ərəfəsində Sabir müəllimlə görüşüb söhbətlaşdıq.

- Türkiyədə sizin yubileyiniz artıq qeyd olundu. Qardaş ölkədən hansı təəssüratlarla qayıtmısınız?

- Mayın 14-də İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsi "Fatih" Mədəniyyət Mərkəzində "Sabir Rüstəmxanlının 70 yaşına" adlı yubiley tədbiri keçirdi. Tədbirin moderatoru, Böyükşəhər Bələdiyyəsinin əməkdaşı, yazar Özcan Ünlü idi. Əsas paneldə millət vəkili Rafael Hüseynov, türk dünyasının tanınmış professoru Əli Yavuz Akpınar, professor Gülşən Alışık, Türk Dünyası Araşdırmaları Vəqfi başkanı Közhan Yazgan və başqaları çıxış etdilər. Türkiyənin "Bengü Türk" telekanalı 3 saat yarım davam edən tədbiri olduğu kimi efirə verdi. Bundan başqa, tədbir zamanı "Yurdumun En Güzel Nağmesi" adlı kitabım qonaqlara paylandı. Qeyd edim ki, kitab Türkiyədə on min tirajla çap olunub. Burada mənim şeirlərimlə bərabər, onlar haqqında rəylər də geniş yer alıb. Kitaba İstanbul Böyükşəhər Bələdiyyəsinin sədri Qədir Topbaş ön söz yazıb. Eyni zamanda qardaş ölkədə nəşr olunan "Koroğlu" dərğisinin də bütün bir sayı mənim yaradıcılığımıza həsr edilmişdi. Yəni, yubiley tədbiri mənə də çox xoş təəssüratlar doğurdu, bu qədərini özüm də gözləməyirdim. Hər beş ildən bir yaradıcılıq gecəsi keçirəndə, açığı, tənənlər mərasimləri xoşlamıram. Şöhrət, əlbəttə, yazıçı üçün normal hissdır. İstəyirsən ki, səni tanıсынlar, şeirlərini oxusunlar, onlardan danışsınlar. Amma mən düşünürəm ki, bu mərhələni... bir az keçmişəm.

- Bu günlərdə söhbət sizdən, qeyd olunan yubileyinizdən düşdü. Dostlardan biri soruşdu ki, Sabir müəllimin necə yaşı olur, 60 var?.. Şablon sualdan istifadə etməli olacağam: belə cavab qalmağınızın sirri nədir?

- Bunu, əlbəttə, eşitmək çox xoşdur. Düzünü deyim, adamın özünə də inandırıcı görünmür, amma reallıqdan qaçmaq olmaz...

- Ümumi sualların cavabları hamışa fərdi olur, odur ki, növbəti şablon sualı verim. Beş-on il, ya elə bir il əvvəlki yaşınızla müqayisədə nə dəyişib? Təəssürat fərqi varmı?

- Şübhəsiz, insanlara, hadisələrə münasibətdə bəzi şeylər dəyişir. Şair Qabilə yaxın dost idik, o vaxt 21 yaşım vardı, "Ədəbiyyat" qəzetində işə düzəlmişdim, Qabil müəllim də orada işləyirdi. Qabil o vaxt "Nəsimi" poemasını yazırdı. Redaksiyanın tənəkli bir eyvanı vardı, məni ora çağırır, axşam yazdığı dörd, ya səkkiz misranı oxuyurdu.

"Anama dedi ki, bu uşağın çörəyi sözdən çıxacaq"

Hərdən zarafatla deyirdim ki, Qabil müəllim, bu gedişlə Nəsimi Hələbə nə vaxt gedib çatacaq?.. Bir gün yenə məni eyvana çağırdı, diqqətlə üzümə baxıb dedi ki, "starik, amma yaxşı qalmısan haa". Cavab verdim ki, mənim cəmi 21 yaşım var. İllər sonra Qabilin 60 illik yubiley tədbirini mən aparırdım, o zaman bu hadisəni xatırlatdım və dedim ki, amma indi sizə həmin sözü demək olar - "yaxşı qalmısz". Ondan sonra hər beş ildən bir məni görəndə saxlayıb soruşurdu ki, bir diqqətlə bax, gör, daha beş il yaşaya bilərəm, ya yox. Yetmiş beş yaşınadək hər dəfə deyirdim ki, arxayın olun, yüz faiz səksənə çatacaqsınız, sağlamsınız. Səksən yaşda bir də soruşdu, sənçə, səksən beşədək ölmərəm ki? Çətin sual idi. Dedim, Qabil müəllim, sən heç vaxt ölməyəcəksən. Bunu həm də məcazi mənada deyirdim. Amma doğrudan da, bu gün Qabil ölməyib ki. Adamın sözü yaşayarsa, özü də yaşayır. Bu dünyada varlığı ilə yoxluğunun fərqi olmayan o qədər sağ adam var ki, əslində, ölüdürlər. Amma məsələn, Füzuli bu gün bütün məclislərin iştirakçısıdır, ondan diri kim var? Ya kim özünü Sabirdən daha diri hesab edə bilər? Ədəbiyyatla məşğul olan adamlar bu cəhətdən çox şanslıdırlar. Yəni, şairin özü yaşamasada, sözü yaşayacaq.

- Belə bir fikir var ki, yazarların hamısının bir uşaqlıq zədəsi olur. Bu fikirlə razısınız?

- Dumanlı yadıma gəlir, bunu yazmışam da. Beş-altı yaşım vardı, dayım qoyunları otlağa aparırdı, təklif elədi ki, onunla gedim. Getmək istəmədim. Bilirdim ki, yay quraqlıq keçdiyi üçün kəndimizdəki Heyvan Pirində qurban kəsəcəklər. Bu, daha maraqlı idi. Gedib mərasimə baxdım, qurbanı kəsdilər, payladılar. Neçə ay idi ki, havalar çox qızmar keçirdi, amma günortadan sonra birdən-birə göy üzünü alan buludlar az qala atom bombası kimi partladı, iki-üç dəqiqə sonra dəhşətli leysan başladı. Bir saat sonra xəbər gəldi ki, dayımı sel aparıb. Meyitini kənddən xeyli aralıda, iki çayın qovuşduğu yerdən tapdılar. Əynində bir-cə əsgər kəməri qalmışdı. Bu, kiçik bir epizoddur, amma bu epizod anamın bütün həyat tərzini dəyişdi və mən böyüyəndən sonra da o, daim sızıldaya-sızıldaya ağı deyirdi. Bir gün hiss elədim ki, anamın bu ağıyla bağlı bir yazı yazmalıyam. Mənsur şeir də demək olardı. İlk dəfə duyğularımı ifadə etmək ehtiyacını onda duydum. Ümumiyyətlə, mənim şeirlərim yarıduadır, yarıağı - bir dəfə bu barədə yazmışam...

Bir hadisəni də xatırlayıram, beşinci, ya altıncı sinifdə oxuyurdum, kəndə falçı gəlmişdi. Anamla birgə qadınlara qoşulub, kəndin o biri başına getməli oldum. Hərə öz dərdinə baxdırırdı. Birdən falçı çevrilib mənə diqqətlə nəzər saldı, anama dedi ki, bu uşağın gözlərini qoruyun, onun çörəyi gözümdən və qələmindən çıxacaq.

Bu mənada, Orxan Pamuk Amerikada yaşamasaydı, türk dili ilə dünya arasındakı səddi qıra bilməyəcəkdi. Bir neçə il əvvəl Elazığda keçirilən Hazar Şiir Akşamında müzakirələrdən biri Çingiz Aytmatovun yaradıcılığına həsr olunmuşdu. Ustad özü hələ sağ idi. Söhbət onun Nobel layiq görülməməsindən düşdü və oradakı çıxışında bildirdim ki, bu mükafat Bakı neftinin hesabına yaranıb. Sonra Çingiz müəllim məni görüşə dəvət etdi və dedi ki, sən mənə gözəl bir ideya verdin, türk dünyasında Orhan Pamukdan sonra ikinci bir yazıçıya bu ödülü verməyəcəklər, amma bir halda ki, Nobelin tarixi neftdən başlayır və bu gün də Azərbaycanda neft bunu yaşanmaqdadır, bəlkə, siz adekvat mükafat təsis edəsiniz. Sonra da əlavə elədi ki, bu ödənlər Heydər Əliyev adına mükafat

fat adlandırılmalıdır və məbləği simvolik olaraq Nobeldə nəzərdə tutulduğundan bir manat artıq olsun. O zaman bütün yazarların üzünü Bakıya tərəf çevriləcək. Bakıya qayıdandan sonra eşitdim ki, ölkəmizdə Heydər Əliyev adına mükafat artıq təsis olunub. Hər halda, indi də gec deyil. Nobellərin ədəbiyyata nə dəxli vardı, amma regionda hər kəs bilir ki, Heydər Əliyev sənətə necə qiymət verirdi, yazarlara necə yanaşırdı.

- Bu gün Azərbaycan ədəbiyyatında atalar və oğullar problemi nə dərəcədə hiss olunur?

- Bu, çox normaldır. Bir az yaşlaşandan sonra gənclərimiz bizdən daha mühafizəkar olacaqlar. Onlar da özlərindən sonra gələnlərdən şikayət edəcəklər. Ömür bir göz qırpmında keçir. Mən az qala dünən Azərbaycan yazıçıları içində özümü ən gənc hesab edirdim, amma bu gün hamıdan yaşlı olmaq təhlükəsi ilə üz-üzəyəm. Gənclik keçəridir, mən bəzən cavanlıq iddiası ilə çıxış edən adamlara diqqət yetirirəm, yaş artıq qırxı, əlini ötüüb, amma ortada bir normal mətn yoxdur. Vaxt gələcək, onlar öz ittihamlarına görə utanacaqlar. Əlbəttə, istedadlı gənclər də var. Üstəlik, mən tənqidə dözümlü yanaşmağın tərəfdarıyam. Bir şərtlə - tənqid, irad ola bilər, gərəkdir ki, qazəb olmasın, təhqir olmasın. Əgər ədəbiyyat adamları da birbirini sevməyəcəksə, başqalarından nə umaq? Yeri gəlmişkən, bugünlərdə "Azərbaycan" jurnalının bir sayını vərəqləyirdim, çox maraqlı gənc şairləri kəşf edib sevindim, amma sonra gördüm ki, bu, 2002-ci ildə nəşr olunan saydır. Bu gün o imzalardan heç biri görünmür. Bu on dörd ildə gərəkdir onlar üzə olaydılar. Ona görə də iddia hələ hər şey demək deyil.

Rəbiqə NAZİMQIZI

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən ölkə gənclərinə göstərilən qayğı, diqqət bütün dünyaya nümunədir. Keçirilən tədbirlər, panellər, konfranslar, dəyirmi stollar və s. bu kimi yüksək tədbirlərdə yaradıcı gənclər həmişə öndədir. Dövlətimizin yürütdüyü siyasət nəticəsində biz gənclər yalnız təhsil almaqla kifayətlənmir, həm də ictimaiyyətdə baş verən hadisələrə münasibət bildirə, tədbirlərdə iştirak edə bilirik. Söylədiyimizə nümunə olaraq, son günlər Gəncədə keçirilən və yalnız ölkədə deyil, dünya mətbuatında işıqlandırılan bu qədim şəhərin "Avropa Gənclər Paytaxtı" seçilməsi ilə bağlı keçirilən tədbirləri hələ uzun müddət fəxrlə xatırlayacağıq.

Tədbirinin rəsmi açılışında iştirak edən dövlət nümayəndəsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ictimai-siyasi məsələlər üzrə köməkçisi Əli Həsənov Prezident İlham Əliyevin "Gəncə-2016-cı il Avropa Gənclər Paytaxtı" layihəsinin açılış mərasiminin iştirakçılmasına ünvanladığı məktubunu oxuyub.

Bu qələbə bir şəhərin yox, bütün Azərbaycanın qələbəsidir.

Avropadan Gəncəyə əsən dostluq küləyi

Məlum olduğu kimi, "Avropa Gənclər Paytaxtı" layihəsi ilk dəfə 2009-cu ildə Avropa Gənclər Forumu tərəfindən irəli sürülüb. Layihənin məqsədi yerli və xarici gənclər təşkilatlarının beynəlxalq əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsi, "Avropa Gənclər Paytaxtı" seçilmiş şəhərlərin aid olduğu ölkələrin gənclər təşkilatları milli şuraları arasında təcrübə mübadiləsinin aparılmasıdır. Avropanın ilk gənclər paytaxtı 2009-cu ildə Niderlandın Rotterdam şəhəri seçilib. 2010-cu ildə Turin (İtaliya), 2011-ci ildə Antverp (Belçika), 2012-ci ildə Braça (Portuqaliya), 2013-cü ildə Maribor (Sloveniya), 2014-cü ildə Saloniki (Yunanistan), ötən il isə Kluj Napoca (Rumıniya) Avropa gənclər paytaxtları olub. Gəncənin 2016-cı ildə "Avropa Gənclər Paytaxtı" seçilməsi barədə qərar 2013-cü il aprelin 10-da Yunanistanın Saloniki şəhərində elan edilib.

Vaxtilə Azərbaycanın paytaxtı olmuş bu qədim şəhərin yaşının 2500 ildən çox olduğu vurğulanıb. Qeyd olunub ki, Gəncə əhalisinin üçdəbir hissəsini gənclər təşkil edir. Ona görə də Gəncə-2016-cı il "Avropa Gənclər Paytaxtı" seçilib.

Ümumiyyətlə, burada əsas məqsəd Gəncəni Avropa ilə yaxınlaşdırmaq, bu şəhərin istedadlı gənclərinin Avropaya inteqrasiyasına imkan yaratmaq, avropalı gənclərə isə Azərbaycanın ikinci böyük şəhəri olan Gəncəni təqdim etməkdir. Müstəqillik illərində Azərbaycanda gənclər siyasətinin uğurlu modeli formalaşmışdır. Azərbaycan Prezidenti tərəfindən gənclərlə bağlı Dövlət proqramları, o cümlədən "2015-2025-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin inkişaf strategiyası" təsdiqlənib. Azərbaycandakı gənclər təşkilatları, beynəlxalq gənclər platformaları ilə sıx əməkdaşlıq edir. Azərbaycan Avropanın nadir ölkələrindəndir ki, burada Gənclər və İdman Nazirliyi ilə yanaşı, Gənclər Fondu da fəaliyyət göstərir. Dövlət tərəfindən həm gənclər təşkilatlarına, həm də fərdlərin layihələrinə dəstək verilir. Fond fəaliyyət göstərdiyi 4 il ərzində 3226 layihəni maliyyələşdirib. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin "Gəncə şəhərinin "2016-cı il Avropa gənclər paytaxtı" seçilməsi ilə əlaqədar tədbirlər haqqında Sərəncamı" ilə bağlı şəhərdə il ərzində maraqlı layihələr həyata keçiriləcək. Bu tədbirlərdən biri kimi Gəncə şəhərindəki Heydər Əliyev Mərkəzində "Gəncə-2016-cı il Avropa Gənclər Paytaxtı" layihəsinin açılış mərasimi keçirilib.

Statistik göstəricilərə nəzər salsaq, Avropa Gənclər Forumunun idarə heyətinin üzvü Lora Lübnova, Avropa Gənclər Paytaxtları Şöbəsinin icraçı direktoru Andras Farkas çıxışlarında Avropanın Gənclər paytaxtı seçilməsinin Gəncəyə köhnə qitə ilə əlaqələri inkişaf etdirmək üçün daha böyük şans verəcəyinə diqqət çəkiblər. Bu, gənclər üçün də əlavə imkanlar yaradır. Bir il ərzində onlar avropalı həmyaşıdları ilə də sıx əlaqə qura biləcəklər. Türkiyənin Əskişəhər valisi Əzim Tunar Güngör isə çıxışında Gəncənin bu titula yiyələnməsinin ortaqlıq və işbirliyi baxımından əhəmiyyətini diqqətə çatdırdı.

Bunun nəticəsidir ki, bu il yalnız Gəncə şəhərinə 5000-ə yaxın qonağın gələcəyi gözlənilir. Gəncənin füsunkar gözəlliklər məkanı Göygözü elə dillər əzbəri deyilmi?

Gəncədə dünənə bu gün, keçmişlə-müasirlik, qədim və yeni şəhər elə ahəng təşkil edir ki, göz oxşayır. Bütün bunlar bizdə qürur hissi oyadır. Bu ölkənin gəncləri olduğumuz üçün fəxr edirik.

Nuriyə RƏFİYEVA,
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti,
II kurs tələbəsi

Astara ictimaiyyətinin diqqəti muzeylərə yönəldilib

○ Astara şəhərindəki Heydər Əliyev Mərkəzində Beynəlxalq Muzeylər Günü ilə əlaqədar "Mədəniyyət-bəşəriyyətin topladığı ən yaxşı nümunələrlə xalqları zənginləşdirir" mövzusunda tədbir keçirilərək, rayon ictimaiyyətinin diqqəti muzeylərə yönəldilib.

AzərTAC xəbər verir ki, tədbir iştirakçıları əvvəlcə Ümummilli liderin Mərkəzində ucaldılmış büstü önünə gül dəstələri düzərək xatirəsini ehtiramla yad ediblər.

Toplantıda çıxış edən rayon mədəniyyət və turizm şöbəsinin müdiri Sadoğlan Bayramov bildirib ki, mayın 18-i bütün dünyada Beynəlxalq Muzeylər Günü kimi qeyd edilir. Bu gün insanlar muzeyləri gəzərək milli mədəniyyət və tarix haqqındakı məlumatlarını daha da zənginləşdirirlər. Hər il müxtəlif devizlərlə keçirilən bu bayram muzey əməkdaşlarını birləşdirir, ictimaiyyətin diqqətini muzeylərə cəlb edir.

Tədbirdə Heydər Əliyev Mərkəzinin direktoru Kübra Səmədovanın mövzu ilə bağlı məruzəsi dinlənilib. Qeyd olunub ki, Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyev ölkəmizə rəhbərliyinin hər iki dövründə mədəniyyət və incəsənətin bütün sahələrinin, o cümlədən muzeylərin qayğısına qalıb. Hazırda muzey işi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyub. 2000-ci il martın 24-də qüvvəyə minmiş "Muzeylər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ölkəmizdə muzeylərin fəaliyyətinin təşkilatı-hüquqi əsaslarını və müvafiq münasibətləri tənzimləyir.

Diqqətə çatdırılıb ki, Ulu öndər tərəfindən muzey işinin inkişafı ilə bağlı müəyyən edilmiş prioritetlər bu gün Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və UNESCO-nun və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyevanın rəhbərliyi ilə fəaliyyət göstərən Heydər Əliyev Fondu tərəfindən uğurla həyata keçirilir.

Tədbirdə rayon mədəniyyət və turizm şöbəsinin məsləhətçisi Vüsal Babayev, Astara Mədəniyyət Mərkəzinin direktoru Hacıbala Ramazanov, rayon Tarix-diyarşünaslıq muzeyinin direktoru Gülzar İsmayılova və başqalarının mövzu ilə bağlı çıxışları dinlənilib.

Sonda "Heydər Əliyev və Azərbaycan mədəniyyəti" filmi nümayiş olunub.

Lahic misgərlik sənəti ilə bağlı qısametrajlı film hazırlanır

○ "Azad Gənclər" İctimai Birliyi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Gənclər Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "Qədim xalq sənəti - misgərlik" adlı layihə həyata keçirir.

AzərTAC xəbər verir ki, layihə çərçivəsində, UNESCO-nun Qeyri-maddi mədəni irs üzrə Repräsentativ siyahısına daxil edilən Lahic misgərlik sənətinin gənclərə daha yaxından tanıtılması, Azərbaycan misgərlik sənətinin tarixi haqqında beynəlxalq arenada təbliğat işlərinin aparılması, qədim misgərlik ocaqlarının təbliğ edilməsi məqsədi ilə qısametrajlı film hazırlanır.

Filmə misgərlik sənətinin tarixi, bu sənətlə məşğul olan nəsil, misgərlik sənətinin incəlikləri haqqında ustadlar tərəfindən geniş məlumat verəcək. Bu film hazırda misgərlik sənəti ilə ciddi məşğul olan sənətkarların tanınmasına kömək edəcək.

Xaçmazda 3 mindən çox kitab nümayiş olunub

○ Mayın 18-də Xaçmaz şəhərindəki "Fəvvarələr bağı"nda təşkil olunan ənənəvi "Kitab bayramı"nda 3 mindən çox kitab nümayiş etdirilib.

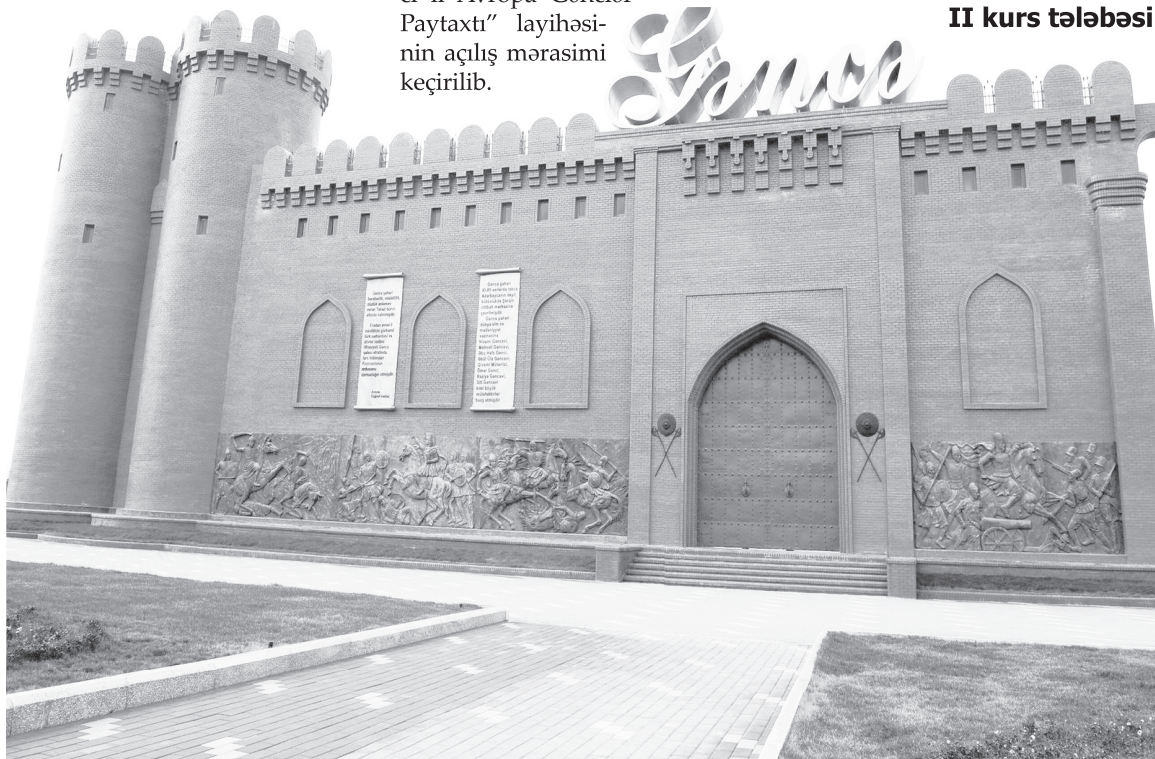

AzərTAC xəbər verir ki, tədbir Ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 93-cü ildönümü ilə əlaqədar rayon İcra Hakimiyyətinin, mədəniyyət və turizm şöbəsinin mərkəzləşdirilmiş kitabxanalar sisteminin birgə təşkilatlığı ilə keçirilib. "Kitab bayramı"nda rayonun idarə və təşkilatlarının rəhbərləri, kitabxana, mədəniyyət, təhsil işçiləri, məktəblilər iştirak ediblər.

Xaçmaz rayon mərkəzləşdirilmiş kitabxana sisteminin direktoru Azad Əlifxanov AzərTAC-a bildirib ki, ənənəvi "Kitab bayramı"nın keçirilməsində məqsəd texnologiyaların və informasiyanın geniş yayıldığı müasir dövrdə gənclərin müaliyyə marağını artırmaq, onları maarifləndirməkdən ibarət olub.

"Kitab bayramı"nda Ümummilli lider Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətindən, Qarabağ münaqişəsindən bəhs edən, eləcə də Azərbaycan folkloruna, xarici yazıçılara aid kitablar oxucular tərəfindən maraqla qarşılanıb.

Tədbirdə məktəblilərin ifasında kitablara həsr olunmuş bədii kompozisiya təqdim edilib.

Məlumdur ki, tərcümə işi real proses olaraq, ilk növbədə, mütərcimin təfəkküründə yerinə yetirilir və bu əməliyyatı kənardan bilavasitə müşahidə etmək, araşdırmaq mümkün deyil. Bu son dərəcə mürəkkəb proses həmin təfəkkür əməliyyatını az və ya çox dərəcədə təsvir və izah edə bilən müxtəlif tərcümə modellərinin köməyi ilə öyrənilir.

Müasir tərcüməşünaslıq elmində çoxlu tərcümə modelləri (bəzi mənbələrdə bunlara "tərcümə nəzəriyyələri" də deyilir) mövcuddur. Beləliklə...

(Əvvəli ötən sayımızda)

Kommunikativ-lingvistik model

Kommunikativ-lingvistik modelə tərcüməşünaslıqda onu ilk dəfə irəliləyən alman alimin adı ilə "Otto Kadenin üçfəzalı tərcümə modeli" də deyirlər. Bu modeldə tərcümə prosesində ikidilli ünsiyyət aktının üçüncü komponentinə – mütərcimin işinə xüsusi əhəmiyyət verilir.

Daha əvvəl bəhs olunduğu kimi, hər hansı tərcümə işi yaradıcı proses kimi qəbul edilir. Mütərcim hazır mətni öz beynində kodlayır, bütün bilik, bacarıq və intuisiyalarını səfərbər edərək kodladığı mətni yenidən tərcümə dilində yaratmaq üçün müəyyən əməliyyatları aparır. Ünsiyyət aktının komponentləri təxminən belə sıralanır: informasiya (bilgi, məlumat), onun göndəricisi, məlumatın kodu (orijinalın dilində qəbulu və alıcının dilində verilməsi), kommunikasiya kanalı (yazılı, şifahi, audio, video və s.) və alıcı (adresat).

Məlumdur ki, kommunikasiya vasitələri verbal (nitq, yazılı mətn), qeyri-verbal (jestlər, mimikalar, bədən dili, geyim, məsafə və s.) və paraverbal (intonasiya, səs tembri, nitq sürəti və s.) ola bilər.

Bu modelin tərəfdarları hesab edirlər ki, məlumatı orijinal dildə qəbul edən ötürücü (mütərcim) onu kənardan müşahidə edilə bilməyəcək şəkildə analiz-sintez yolu ilə özününküləşdirir (kodlaşdırır), kommunikasiya vasitələrindən tam, yaxud qismən istifadə etməklə adresata (hədəfə) onun öz dilində yenidən kodlayaraq göndərir.

İnterpretativ tərcümə modeli

Adını anlayışlar haqqında bilik mənasına gələn "interpretasiya" nəzəriyyəsinə götürən bu model fransız tərcüməşünasları D.Seleskeviç və M.Lederer tərəfindən hazırlanaraq irəliləyən sürüldü. İnterpretativ tərcümə modelinə görə, insanlar arasında ünsiyyət dil vahidlərinin qarşılıqlı dəyişdirilməsi ilə yox, müəyyən mənaya malik nitq mətnləri ilə həyata keçirilir. Həm də bu mətnlər dil vahidlərinin sadəcə məcmusu deyil.

Tərcüməçinin vəzifəsi mənbə dildən qəbul etdiyi məlumatdan lazımı mənanı çıxarıb, tərcümə dilində onu yenidən yaratmaq və adresata çatdırmaqdır. Başqa sözlə, mütərcim mənbə dilin materialını öz bilik səviyyəsinə söykənərək başa düşür, onu qəbul edən tərəfə tərcümə yox, təfsir və izah (interpretasiya) edir. Yeri gəlmişkən, ingilis dilində işlənən "interpreter" və "translator" kəlmələrinin fərqləri buradan qaynaqlanır.

Məlumdur ki, tərcümə nəzəriyyəsinə tərcümənin səviyyəsi, ümumiyyətlə, dil vahidlərinə, bu vahidlərin ekvivalentliyinə və adekvatlığına görə qiymətləndirilir. İnterpretativ tərcümə modelinin müəlliflərinə görə, məsələyə bu cür yaxınlaşma tərzini özünü yalnız dillər arasında müvafiq uyğunluqların müəyyənəndirilməsinə xidmət edən ikidilli lüğətlərin tərtib edilməsində doğrulda bilər. İnterpretasiya bu cür tərcümə anlayışından daha geniş və tutumludur. Belə ki, tərcümə edilən sadəcə dil vahidləri deyil, həm də ideyadır, məna və onun çalarlarıdır. İnterpretasiya, mənbə dildə o mətnə, o kontekstə, o zaman və məkən kəsiyində ifadə olunanın tərcümə dilində izah və təfsir oluna bilməsidir. Burada mühüm olan dil vahidlərinin uyğunluq səviyyəsi yox, tərcümə olunan mətnin məna və mahiyyətinin orijinala uyğunluq səviyyəsi və tərcümə mətni alıcısının (oxucusunun, dinləyicisinin) onun adekvatlığını qəbul etməsidir.

Bu modelin tərəfdarlarının fikrincə, interpretasiyanın müvəffəqiyyəti mənbə dildə (orijinalda) ifadə olunan mənanın mütərcim tərəfindən düzgün qavranılmasından, tərcüməçinin mənbə dili yüksək səviyyədə bilməsindən, haqqında bəhs edilən predmetin mahiyyət və mündəricəsini idrak dərəcəsindən, mövzuya hakim olmasından, eləcə də dilxarici erudisiyasından, nəzəri hazırlığından və praktik vərdişlərindən asılıdır.

Əlbəttə, bu model özlüyündə doğru olsa da, bütövlükdə tərcümə nəzəriyyəsinə əvəz edə bilmir. Belə ki, nitqdə intuitiv məqam şişirdilir ki, kiçik və sadə mətnlərdə bu, özünü doğrultsa da, mənbə dildə ifadə olunanı mütərcimin subyektiv şəkildə qavramasına şərait yaradır. Mətnlərin uyğunluq ekvivalentlərinin analiz və sintezindən yararlanmadan mənanın tam şəkildə qavranılması və yenidən yaradılması (tərcüməsi) şübhə doğurur.

Digər tərəfdən, mənanın qavranılması hadisəsinin özü də mücərrəd deyil, idrakın (dərək etmənin) konkret dil vahidlərinin köməyi ilə reallaşdığı yaddan çıxarılmamalıdır.

Hermenevtik model

Mahiyyəti etibarilə yuxarıda izahı verilən interpretativ modelə yaxın olan bu model öz adını yunan mənşəli hermenevtika (təfsir, şərh, izah) sözündən (yunan mifologiyasında Zevsin oğlu, allahların yerdə elçisi və **h e r m e s i n a d a n**) alır.

Sovet tərcüməşünaslığında bu modeli ilk dəfə ortaya atan və nəzəri məsələlərini özünün "Tərcümə nəzəriyyəsi" kitabında (1979) geniş izah edən A.N.Kryukov olub.

Bu modelin tərəfdarları belə bir mövqedən hərəkət edirlər ki, tərcümə prosesi zamanı tərcüməçi yeni dil dünyasına, dil və məna işarələri aləminə daxil olaraq hər iki dildə bunları tutuşdurur və uyğun məna variantlarını aşkar etməyə çalışır. Nəticədə, tərcümə aktı dərindən hermenevtik mahiyyət kəsb edir və ortaya orijinal mətnə bənzər, lakin artıq həmin mətn olmayan, yəni, yenidən yaradılmış bir mətn çıxır.

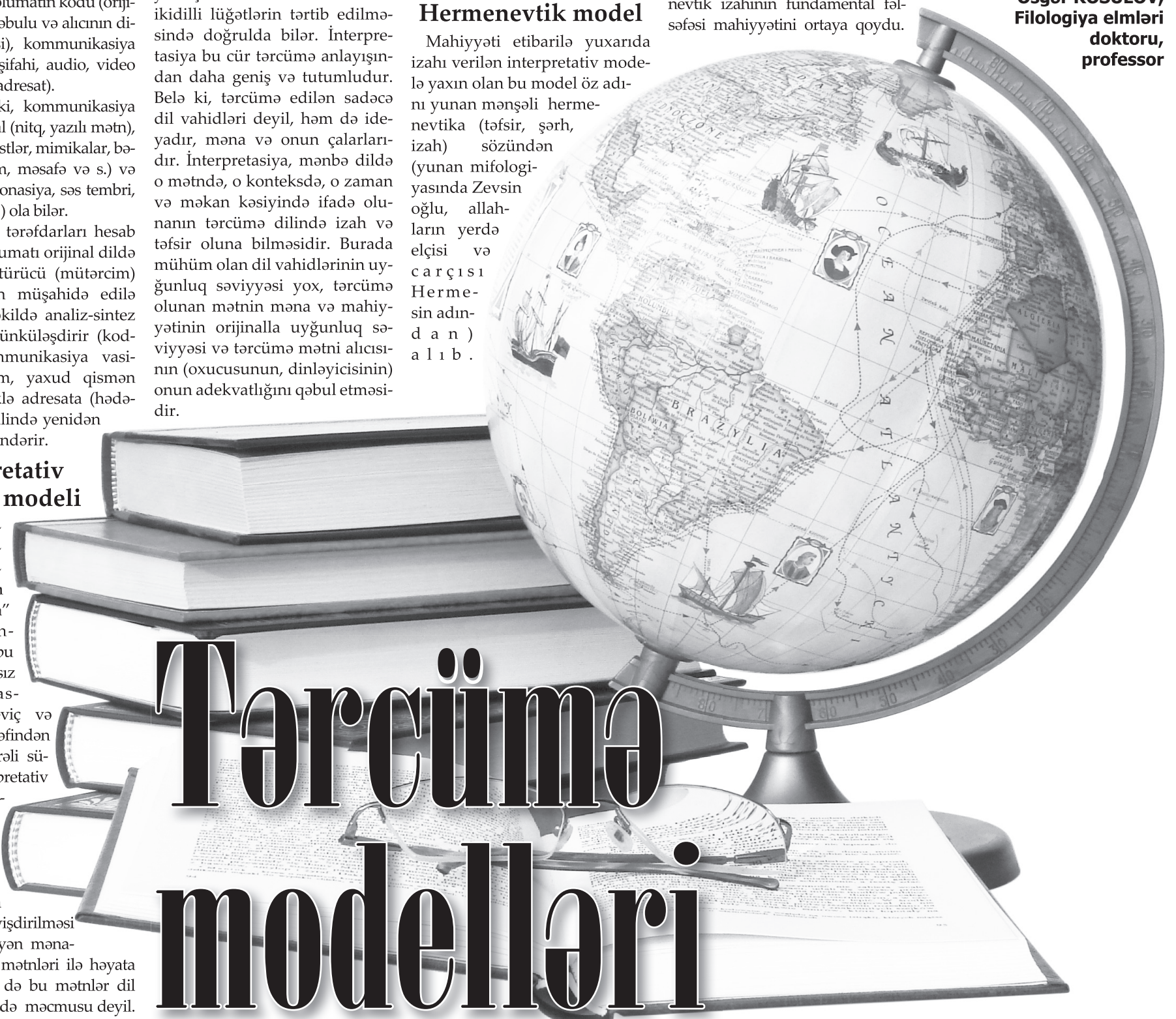
Tərcümə problemlərinin öyrənilməsində alman filosofu və teoloqu Fridrix Şleyermaxer tərəfindən bünövrəsi qoyulmuş hermenevtik nəzəriyyənin özünəməxsus əhəmiyyəti var. F.Şleyermaxer (sonralar alman filosofu Hans-Georq Hadamer) tərcümə olunan ədəbiyyatın oxucuda orijinal mətnin təsəvvürünü yaradan tərcümədən imtina edir, orijinal dilə istiqaməti qoruyub saxlayan tərcümə üsulunu məqbul sayırdı. Filosof bu paradigmanı "özgəni" anlama məharəti kimi qəbul edirdi. Xüsusən H.Hadamer tərcümənin hermenevtik izahının fundamental fəlsəfəsi mahiyyətini ortaya qoydu.

O, tərcümədə hermenevtik situasiyanın baza modelini görürdü.

V.Yüzbaşıyevin "Tərcümənin hermenevtik problemləri" adlı məqaləsində bu modelin başlıca xüsusiyyətləri dəqiq izah edilir: "Bu modelə görə, tərcümə, mahiyyəti etibarilə izah deməkdir, çünki mətn bu məqamda oxucu qarşısında yeni, digər dilin təmsalında təqdim olunur. Bu, o deməkdir ki, nə qədər çətin olsa da, tərcüməçi doğma dilin bütün hüquqlarını qoruyub saxlamaq şərtlə təqdim olunan dilin xüsusiyyətlərini də nəzərdən qaçırmamalıdır. Bu məqamın izahını Hadamer "özününkü-özgəni" dilemması kontekstində təqdim etməyi müqabil sayırdı. O, tərcüməni mətnin rekonstruksiyası kimi deyil, onun özünün dərək olunması kimi izah edirdi. Hermenevtikanın izah və interpretasiya haqqında elm olmasından çıxış edərək, tərcümənin hermenevtik aspektinə tərcüməçi tərəfindən orijinal mətnin anlanması və interpretasiya edilməsi, eləcə də tərcümə mətninin onun mənimsəyiciləri tərəfindən anlanması və interpretasiya edilməsi məsələləri aid edilə bilər.

(Davamı gələn sayımızda)

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri
doktoru,
professor

Tərcümə modelləri

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkçülük hərəkatında, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər özlərinin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Onun yanında isə türk millətinin naməlum qəhrəmanı, Qastamonu kəndlərindən gəlmiş adi insan günlərin birində atama yaxınlaşmış, qabağına bir ovuc şəkər qoyub "Çox çay içdiyinizi gördüm, mən çayı o qədər də xoşlamıram, ona görə də şəkər payımı topladım, sizə gətirdim" - demişdi. Və bununla o şəxsin dəhşətli eqoizmi qarşısında möhtəşəm nəciblik nümunəsi göstərmişdi.

Yenə xeyli vaxt partiyanın məsul işlərində çalışmış, böyük məddi imkanlara malik digər ittihadçı hər ay ünvanına göndərilən pulları ehtiyaclarına görə həbsxanadakı kasıb yoldaşlarının arasında paylayırdı. Hər gecə döşək, yorğan və yastıqdan ibarət əşyalarını məhbüs dostlarından birinin yanına sürüyüb aparır, bu vəs ilə özü və başqaları arasındakı fərqi ortadan qaldırmağa, unudurmağa çalışırdı.

Daha bir ibrətamiz misal:

Anadolu və Mustafa Kamal Paşanın əllərində olan ingilis əsirlərini geri qaytarmaq vədininin qarşılığında ingilislər də Maltadan çıxmalarına qərar verdikləri türk əsirlərinin bəzilərini kiçik Britaniya hərbi gəmisi ilə gecəyarısı İtalyan limanlarının birinə gətirmiş və sərbəst buraxmışdılar. Onların arasından pulu, imkanı olanlar dərhal yollarını davam etdirmək üçün vasitələr tapmış, qalanları "Allah amanında!" - belə demədən Avropanın böyük şəhərlərinə üz tutmuşdular. Yollarına davam edə bilməyənlərin ciblərində beş qara qəpik də yox idi. Ətraflarını bürümüş İtalyanların istehzalı baxışları altında quruyub qalmışdılar. Sonda Romadakı Anadolu nümayəndəsi Cami bəy¹ müraciət etmək qərarına gəlmişdilər. Cami bəy qısa müddət ərzində pul göndərmişdi və əksəriyyəti tezliklə Milli Mücadilədə öz yerlərini tutmaq üçün məmləkətə dönmüşdü. Qərribə işdir! Birincilər Zəfər qazanılana qədər Avropada rahat, qayğısız həyat sürdülər, yalnız bundan sonra Türkiyəyə qayıtdılar. Hətta təkrarən yeni dövlətin başına keçmək iddiasından da çəkinmədilər.

Göz həkimi paşa haqqında aşağıda danışacağım hekayə də əsərə həyatındakı nəcibliklə bağlı misallardan biridir.

Atamın sağ gözü gəncliyindən xəstə idi. Uzun müddət fikir vermədiyindən, nəhayət, görmə qabiliyyətini itirmişdi. Maltada həmin görməyən göz birdən-birə çox şiddətlə ağrımağa başlayır. Sol gözədə də görmənin zəiflədiyi aşkara çıxır. Həbsxananın həkimləri kənardan tanınmış, təcübəli mütəxəssis gətirilməsini tövsiyə edirlər. Dəvət olunan doktor xəstənin görməyən gözünün dərhal çıxarılmasının lazım gəldiyini, əks-təqdirdə o biri gözünün də görmə qabiliyyətini itirəcəyini söyləyir. Həbsxana həkimləri belə ağır əməliyyatın məsuliyyətini öz üzərlərinə götürmək istəmirlər. Kənardan gələn doktor isə əlli ingilis lirəsi zəhməthaqqı tələb edir. Atam məslək, peşə baxımından özünə ən yaxın saydığı zəngin dostundan həmin məbləği aşağıdakı şərtlərlə istəyir:

"Buradan qurtarar-qurtarmaz, əlimə ilk imkan düşən kimi borcunu ödəyəcəyəm. Mən ölsəm, uşaqlarım həmin pulu sənə qaytaracaq. İkimiz də ölsək, mənəmin övladlarım pulu sənə uşaqlarına verəcəklər. Bütün bu şərtləri də yoldaşlarımızın hüzurunda, onların şahidliyi və imzaları ilə bir sənəddə yazıb imzalarımızı atacağıq".

Müraciət etdiyi adam atama "Xeyr, Əhməd bəy, - deyər cavab verir. - İnsan əsarətdə nə borc istəyər, nə də borc verər".

Atam məsələni göz doktoru paşaya danışır. Doktor "Bu əməliyyat mən də edə bilərəm, amma lazımı alətləri tapmalıyıq" - cavabını verir. Alətlər tapıldı. Həbsxana rəhbərliyi həkimdən və atamdan, aparılacaq cərrahiyyə əməliyyatının ehtimal olunan fəsadları ilə bağlı məsuliyyəti özlərinin daşdıqları barəsində iltizam aldıqdan sonra icazə verildi. Həkim məhbəsin kiçik xəstəxanasında atamın xəstə gözünü tam müvəffəqiyyətlə çıxardı və onu kor olmaqdan xilas etdi.

Bizim Sent Jüst

Bu yaraşlıq simanı ilk dəfə gördüyüm zaman gözlərimin önünə fransız inqilabının sehrli üzü - Sent Jüstün² rəsmləri gəldi. O gündən sonra da onu düşündükcə, eyni rəsmləri xatırlayıram.

Sent Jüst və o!

Bəli, bir-birlərinə həqiqətən də bənzəyirdilər. İkisi də mənsub olduqları millətin inqilablarında rol oynadılar. İkisi də gənc yaşlarında öldülər. Birinin başını gilyotin qopardı, o birininkini şahə qalxan ehtirasların ağırlığı düşürdü. Fəqət, tale Sen Jüstü yalnız fransız inqilabının deyil, dünya tarixinin yaddaqalan xatirəsinə çevirdi. Bizimkini isə inqilabın dalğaları arasında bir az göstərəndən sonra unudulmağa məhkum etdi.

Fəqət, heyhat! Mərsinin ilq havası içində, yaşıl-sarı işıqlı portağal ağacları altında gözəl üzü, təvazökar xasiyyəti, cazibədar söhbətləri ilə özünü xalqa çox asanlıqla sevdirə bilən gənc adam millət vəkiliyənlərinin sanki bir kölgə kimi görünüb-yox olduqları, göz-qaş işarələri, əl-qol hərəkətləri, qulağa pıçıldanan sözlərlə danışdıqları yarıqaranlıq Məclis koridorlarında qəfəsə salınmış qurda dönmüşdü! Üzü getdikcə saralıb, daxili ehtiraslarının aynasına çevrilən səsi getdikcə boğuşlaşırdı. Düşdüyü vəziyyəti görən təcrübəli rəislər məqam və qüdrət sahibi olmaqla bağlı istəyin ilk dəfə onun öz dilindən eşidilməsini istəyirdilər. Yaxşı başa düşürdülər ki, mənsəbə yüksələnlərin hamısının keçdiyi yolu qət edən, vəkalət, məclis, qrup rəhbərliyi kürsülərində özünə əzəmətlə yer ələməkdə olan bu yenihəvəsli də tez-gec onlardan "milli vəzifə" diləyəcək. Gənc doktor Məclisin toplantısında o zaman yenicə başlayan Şərq üsyanı³ ilə bağlı hökumətin üzərinə kəskin hücumu keçib üsyanın qan və atəşlə yatırılmasını istəyəndə başda oturanlar bu sözlərin arxasındakı məna və hədəfi dərhal sezdiilər. O, çıxışı ilə can atdığı ilk vəzifənin ünvanını şəxsən özü nişan vermişdi.

Namizədiyyənin İstiqlal Məhkəməsi üzvlüyünə irəli sürüldüyünü eşidən dostlarından biri belə təklif necə ağla gəldiyini rəislərdən soruşan zaman eşitdiyi cavab bu oldu: "Nə edə bilərdik, özü istədi".

Məsələnin bu tərəfindən hali olmayan digər dostları isə ona vəzifə təklifini qəbul etməməyi məsləhət görürdülər: "Sən həkimsən, yerin inqilabın öldürücü qüvvələri arasında deyil, sağlamaşdırıcı, yaşıadıcı səflərində olmalıdır", - deyirdilər. Gənc adam onlara yuxarıdan-aşağı baxdı: "İndi nə deyirsiniz? İnkilabın müdafiəsində bir vəzifə almayım?"

Sonra da çevrilib getdi.

Onu inqilabın yaşıadıcı səflərində yer almağa səsləyənlər arasından atam da vardı. Eyni bağlarda - Keçiörəndə yaşayırdı. Əksər axşamlar bizə gəlirdi. Bu gecə toplantılarında İstiqlal Məhkəməsi üzvlüyünün yaratdığı heybətli qorxunu bir tərəfə buraxıb, bizimlə ürayinə yaxın insan kimi ədəbiyyatdan, tarixdən, fəlsəfədən, sənətdən danışdı.

¹ Əbdülqadir Cami Baykurt (1877-1949) - türk hərbiçisi, siyasətçi və diplomat. 1920-ci ildə qısa müddət ərzində TBMM hökumətinin daxiliyyə vəzifəli olub. 1921-1922-ci illərdə Romada diplomatik nümayəndə kimi çalışıb.

² Lui Antuan Sen-Jüst (1767-1794) - Böyük Fransa inqilabının siyasi və hərbi xadimi. Milli Konventin ən gənc üzvü və ilk Fransa Respublikasının rəhbərlərindən biri. 1794-cü il dövlət Robespierlə birlikdə gilyotində edam edilib.

³ Şərq üsyanı - Diyarbəkirkir və çevrəsində Seyx Səid rəhbərliyi altında başlanan və əsasən kürdlərin qatıldığı üsyan nəzərdə tutulur.

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə edən:
Vilayət QULİYEV, professor

Atamın dostları

Ucsuz-bucaqsız çöllərdə 3 dəvə ilə səfərə çıxan yolçular uzaqdan onlara tərəf iki çaparı gəldiyini görür. Çaparlardan biri onlara çatdıqda yolçuları salamlamadan həməən fərmanı oxuyur: "Əmir Əbdüllətifdən əmr gəlib ki, siz bizimlə gəlməlisiz. Sizi Həcc ziyarətinə adınıza layiq şəkildə ən yaxın kənddən yola salacaqlar. Hamı cəmi bir gün qabaq bu çaparlara əmrlər verən, indi isə onların diktəsi ilə hərəkət etməyə məcbur olan Uluqbəyə baxır. Taxtdan salınan əmir Uluqbəy təkini itirməyə də, bir anlıq nə baş verdiyini anlamır. Oğlu Əbdüllətiflə aralarındakı danışıq belə olmamışdı. Əbdüllətif tərəfindən taxtdan endirilən zaman ondan yalnız bir xahişi olmuşdu: böyük alim Qiyasəddin Cəmişid Kaşaninin səyi nəticəsində tikdirdiyi rəsədxanaya gedib orada ömrünün sonuna qədər elmlə məşğul olsun.

Əbdüllətif və şeyxlərdən ibarət olan divan bunu qəbul edib Uluqbəyin qarşısına şərt qoymuşdular ki, əgər Məkkəni ziyarət edib "din"ə gəlsə, həmişəlik Səmərqənddəki rəsədxanasında yaşaya bilər. Uluqbəy də razılaşmışdı. Bir neçə sadıq adamı ilə bərabər səfər tədarükünü görmüşdü. Amma xəbəri yox idi ki, üsyan nəticəsində əmir olan oğlu onu yola salandan sonra başqa bir tədbirə əl atıb atasını edam etdirmək üçün yollar arayıb...

Çapar əmirdən gələn fərmanı deyəndə Uluqbəy artıq məsələnin nə yerdə olduğunu anladı. Bilirdi ki, atının dediyi kənddə onu xüsusi mərasim yox, məhz ölüm gözləyir.

Uluqbəy çaparların baxışları altında son həyat məntəqəsi olacaq həmin kəndə doğru gedə-gedə bütün ömrünün gözlərinin qabağına gətirirdi. Nədənsə, babası Əmir Teymurun xatırladı. Əmir Teymurun ona olan sevgisi dillər əzbəri olmuşdu. Baba-nəvə sevgisi haqqında belə bir rəvayət də var idi: "Çox güclü hissiyati olan Teymur Mardin adlanan türk ərazisini işğal edib ertəsi gün bütün əhalini qılıncdan keçirməyi düşünür. Amma ağrılardan və şərəbdən taqətsiz halda öz çadırında uzanan zaman çaparı gətirdiyi xəbər əhvalını yaxşılaşdırır. Ona bildirirlər ki, böyük oğlu Şahrühun ilk övladı dünyaya gəlib. Teymur o zaman bir neçə gün bundan əvvəl gördüyü yuxunu xatırlayır. Yuxuda öz soyundan tam fərqli bir insanın dünyaya gəlməsi səbəbilə əmiri müjdələmişdilər. Çaparı xəbərindən sonra həmin yuxunu bir daha xatırlayır və Mardin əhalisini qırmaqdan vaz keçir".

Bu əhvalatı Əmir Teymurun özü Uluqbəyə danışmışdı. Sonradan Türkünstan əmiri kimi taxta əyləşsə də, bütün gününü kitabxana və rəsədxanada keçirəcək Uluqbəy, hələ o zaman Turğay xan idi. Bütün dünyanın qarşısında tir-tir əsdiyi babası Teymur ondan hər dəfə könülünün nə istədiyini soruşanda Turğay ancaq göylərdən danışardı. Müəllimlərdən öyrəndiklərini babasına deyir və göyləri öyrənmək istədiyini gizlətmirdi.

Haşiyə-1: Atıların edama aparıldığı Uluqbəy Teymur səltənətinin ən zəkali mirzəsi idi. (Teymurilərdə varis "mirzə" adlanırdı - E.N.)

Odur ki, onun evliliyi və taxta çıxması da daha tez baş verir. Cəmi 10 yaşında evləndirilir, 16 yaşında isə taxta çıxarılır. Bunların heç biri onun iradəsi ilə baş vermirdi. O, ancaq oxumaq, göylərin sirrini bilmək, ulduzları tədqiq etmək barəsində düşünürdü. Bu sevdası 12 yaşı olan zaman daha da artır. Çünki həmin vaxt Marağa şəhərinə gedir və oradakı məşhur rəsədxanaya görüş heyran qalır. Böyük Nəsrəddin Tusinin ideyası olan bu rəsədxanada 400 mindən çox əsərin nüsxələri saxlanılırdı. Bir neçə gün rəsədxanada qalan Uluqbəy ömrünün sonrakı şifrələrini də burada cızır. Qət edir ki, əmir olan kimi rəsədxana tikdirmək üçün əmr verəcək. Özünə onu da söz verir ki, gələcəkdə bu nəhəng elm ocağının banisi olan Tusinin "Elxani cədvəlləri" nə bərabər bir əsər yazacaq. Elə də olur. 1447-ci ildə taxta çıxan Uluqbəy dövrün iki böyük alimi Qiyasəddin Cəmişid Kaşani və Qazizadə

Uluqbəyin son təbəssümü

Rumiyə nəhəng rəsədxana tikdirmələrini əmr edir. Rəsədxana cəmi 3 ilə hazır olur. Onluq kəsr sisteminin və bir çox riyazi yeniliklərin banisi olan Cəmişid Kaşani elm ocağının rəhbəri seçilir. Dövrünün Əflatunu kimi tanınan Qazizadə Rumi isə onun köməkçisi olur. Bu rəsədxanadan sonra Uluqbəy dövlət işlərindən tamamilə uzaqlaşır. Özünü bütünlüklə elmə həsr edir. Uzunmüddətli elmi araşdırmalar və müşahidələrdən sonra onu bütün dünyada məşhurlaşdıracaq "Ulduz cədvəlləri" əsərini yazır. Həmin əsər sonradan ingilis, fransız, alman, rus dillərinə çevrilir və düz XVIII əsrə qədər astronomların əsas metodik vəsaiti olur.

...Artıq çaparı dediyi kəndə çox az qalıb. Uluqbəy oğlu Əbdüllətifin ona qarşı bu qədər nifrət bəsləməsinin səbəbini özü üçün aydınlaşdırmağa çalışır.

Tərkində olduğu atın yorğa yerisi bu düşüncələrə əlavə ağırlıq gətirir. Xatırlayır ki, bir dəfə çox yaxşı bildiyi ulduz fəalına baxaraq, özünün gələcək aqibətini öyrənmək istəyir. Fala baxıb görür ki, onun ölümü oğlu Əbdüllətif tərəfindən olacaq. Təbii ki, dövrün böyük riyaziyyatçısı və astronomu üçün fal o qədər də ciddi əhəmiyyət daşıyırdı. Amma fala inanmağın da əsas var idi. Əvvəlcədən bütün meylini kiçik oğlu Əbdüləzizə salmışdı. Çünki Əbdüləziz də atası kimi elmlə çox maraqlanırdı. Əbdüllətif isə öz geninə atası kimi "asi olmayıb" qılıncdan yapışmışdı. Uluqbəy bu səbəbdən böyük oğlunu atası Şahrühun yanına - Herata yollayır və onu mirasdan məhrum edir. Qılınc tərbiyəsi ilə böyüyən Əbdüllətif bundan sonra ağıllanacağıni düşünür. Amma belə olmur.

Heratda olduğu hər gün onu atasına qarşı nifrətlə silahlandırır. Babası Şahrühun ölümündən sonra isə fürsətdən istifadə edib başına xeyli silahlı dəstə toplayır. Baş elmə qarışan atasının sarayına hücum edir. Bir neçə saat ərzində sarayı ələ keçirir. Çünki saraydakı xeyli əsilzadələr də Uluqbəydən xəbərsiz Əbdüllətifə satılmışdı.

Haşiyə-2: Uluqbəyin ölümündən sonra Səmərqənddəki elmi mühit tamamilə sönür. Kimsə sarayın qorxusundan elmlə məşğul olmur. Xalqda şəriətə kütləvi meyil gədgə artır.

Nəticədə Səmərqənd rəsədxanası, ümumiyyətlə, oradakı elmi mühit öz əvvəlki nüfuzunu itirir. Amma tarix öz qoynunda yalnız ali məfhumları qoruyub saxlayır. XX əsrin əvvəllərində yer altından tapılan Uluqbəy rəsədxanası elm üçün yeni sirləri açmış olur. Bu tapıntıların tarixinə qısa nəzər salaq:

1908-ci ildə rus arxeoloqu Vyatkin Səmərqənd ətrafında arxeoloji qazıntılar aparır. Arxivlərdə çalışır, qocalarla söhbətlər edir. Torpaq idarəsinin arxivinə də gedir. Bir neçə ay orada çalışır. Gərgin axtarışdan sonra XVII əsrə aid bir sənəd tapır. Sənəddə "təlli-rəsəd" adı ilə bir sahənin satılmasından bəhs edilir. Müəyyən olunur ki, həmin sahə Qırxqız qəbiristanlığı yaxınlığındakı Kuhək təpəsində yerləşir. Beləliklə, Vyatkin rəsədxananın harada olduğunu təxminən müəyyən edir. Səhəri həmin sahəyə gəlir.

Tələsmədən təpəyə qalxır. Ətrafı seyr edir. Aşağıda dayanmış dehqanlar ona yaxınlaşır və deyir:

- Bura müqəddəs yerdir, buranı qazmaq olmaz. Burada məzar var!

- Axı məzar bütün təpəni tuta bilməz!

- Çox-çox əvvəl burada Uluqbəyin rəsədxanası olub.

- Bax, mən o rəsədxanayı axtarıram...

Təəssüfər olsun ki, rus arxeoloqu müəyyən səbəblərdən bu işi sona çatdırıb.

Rəsədxanada qazıntı işləri bir də 1941-ci ildə II Dünya müharibəsinə az qalmış başlanır. Lakin iyunun 22-də müharibə başlanması səbəbindən dayandırılır.

1948-ci ildə start götürən sonuncu qazıntı işləri öz müsbət nəticəsini verir. Tam halı ilə aşkarlanan rəsədxana yenidən qurulur.

Səmərqəndin dörd tərəfindən də aydın görünən təpənin üstündə girdə, tənha və sirlə bina ucaldılır. Damında müxtəlif cihazlar yerləşdirilir. Mərkəzində Vyatkinin tapdığı kvadrat möhkəmləndirilir. Kvadratın bir ucu yerin altında basdırılır, o biri ucu binanın çölünə çıxarılır. Onun hər iki tərəfində ulduzları və günəşi müşahidə etmək, nəzəri işlər görmək üçün müxtəlif inşa işləri aparılır.

Rəsədxananın içəri divarları şəkillərlə, sxemlərlə bəzədilir. Şəkil və sxemlərdə yeddi qübbə, doqquz səma, yeddi planet, ulduzlar və iqlim qurşaqlarına ayrılmış Yer kürəsi göstərilir. Orada həm də zəngin kitabxana yaradılır. Çünki rəsədxana təkcə ulduzları müşahidə yeri kimi nəzərdə tutulmuşdu, burada dövrün ən bilikli adamları - riyaziyyatçılar, filosoflar çalışmışdılar. Təbii ki, rəsədxanada rəmmallar da olmuşdu.

Bu faktları qeyd etməyimizin əsas səbəbi elmin ölməzliyini göstərməkdir. Bəli, zaman qəliblərinə sığmayaraq Uluqbəyi yenidən yaşadan məhz elmdir.

Uluqbəy astronom kimi Avropa üçün yenidən kəşf olunur. Uluqbəyi özünə ustad hesab edən alman alimi İohann Henrix Ayda kəşf etdiyi kraterə onun adını verir.

...Nəhayət, həmin kəndə gəlib çatırlar. Uluqbəyin gümanları doğrulur. Onu qarşılamaq və buradan Həccə yola salmaq üçün heç bir mərasim qurulmamışdı. Həmin kəndin meydanında Abbas adlı bir cəllad Uluqbəyi gözləyirdi. O Abbas ki, bir neçə il bundan əvvəl əmir onun atasını rüsvət aldığı üçün edam etdirmişdi. O səbəbdən də qisas eşqi ilə qılıncını itiləyən Abbas böyük səbirsizliklə çaparların gətirdiyi Uluqbəyin əllərinin bağlanması və başının edam kötyünə qoyulmasını gözləyir.

Çaparlar dövrün böyük aliminin əllərini bağlasalar da, edam kötyünə təhvil vermirlər. Oğlu Əbdüllətifin son "lütf"ünü ona çatdırırlar: "Əgər elmdən tamamilə uzaqlaşmış özünü dinə həsr etsən və etdiklərinə görə üzr istəsən, səni əfv edərim".

Uluqbəy çapara baxıb gülümsünür. Onun sözsüz cavabı hamını heyrləndirir.

"Söz" artıq bayaqdan öz növbəsini gözləyən Abbasın idi...

Elmin NURİ

Oleq ROQOV

İkona olmaq asandırmı?

2003-cü ildə Silviya Platin həyatından bəhs edən "Silviya" filmi lentə alındı. Filmin rejissoru Kristina Ceffe, baş rolda Qvinet Peltrou, Platin əri Ted Hyuz rolunda isə Deniel Kreyp yer almışdı.

Əlbəttə ki, film qalmaqalsız ötürmədi - şairənin qızı Frida Hyuz nəinki çəkiliş qrupu ilə əməkdaşlıq etdi, hətta etirazını bildirmək üçün "Mənim anam" adlı yeni şeir də yazdı: "Onu yenidən öldürdülər..."

Elə şairlər var ki, tərcümeyihali yaradıcılığının əsas motivini üstələyir. Digərlərində isə həyat hadisələri əsərlərinə nəzərən minimum mənanı malikdir. Silviya Plat, şübhəsiz ki, birincilərə aiddir. O, əsərlərini faciəvi və amansız tərzdə, emosional şərtlər altında yaratmağa məhkum idi - şeir yazmaq tənhalığa və depressiyaya səbəb olurdu. Bu qanunauyğunluqdan belə yəqin etmək olar ki, yaradıcılıq impulsu həyatı məhz dözülməz psixoloji şərtlər altında yaşamaqdan qaynaqlanır. Məlum olur ki, bu cür kobudcasına göstərildiyi halda, intihar təkcə qanunauyğunluq deyil, həm də bu cür sonluqda cahillikdən də nəsə var. Bu nöqtəyə nəzərdən müqavimət göstərməyi ruhi xəstəlikdən əziyyət çəkən əksər şairlər bacarar.

Plat poeziyası öz dövrünü əməli-başlı qabaqlayıb. Bir çox araşdırmaçılar düşünür ki, bu poeziya növbəti - Amerika həyatı üçün çox əhəmiyyətli olan "60-cı illər" dövrünə adekvat ola bilərdi. Lakin 50-ci illərin konservatizmi onun romantik təbiətini məhv etdi.

Bununla bağlı xeyli müzakirələr etmək olar - məsələn, Qumilyov 30-cu illərdə və ya Puşkin 60-cı illərdə nə yazsa bilərdi... Bu mövzu maraqlı olduğu qədər də şübhəlidir. Görəsən yeni Amerika dövründə Plat özü olaraq qala bilərdimi?

Həyat yaradıcılığa qarşıdır

Silviya Plat 27 oktyabr 1932-ci ildə çox xoşbəxt bir ailədə dünyaya gəldi. Atasına olduqca bağlı olan 8 yaşlı qız onun ölümünü faciəvi şəkildə yaşadı. Elə bu dövrlərdə məktəbdə divar qəzetində ilk şeiri ilə çıxış etdi. Plat "ulduz qızığı" idi - o, əla oxuyur, bütün müsabiqələrdə qalib gəlir, şeirlər yazaraq çap etdirirdi. Onun yaradıcılıq istedadı ədəbiyyat aləminin diqqətindən yayınmadı; 18 yaşında hekayə müsabiqəsində birinci yerə layiq görülərək Nyu-Yorka getdi.

Elə həmin ərəfələr sanki olduqca uğurlu olmaqla bərabər, həm də ağır depressiyalar və intihar cəhdləri ilə yadda qalır. Çox sayda yuxu həbləri qəbul edən Silviya zirzəmidə gizlənir və bir neçə gün sonra tapılır. Xəstəxanada o, elektroşok müalicə kursu keçir və parlaq şəkildə bitirəcəyi kolleca geri döndür. Diplom işi olan "Dostoyevski yaradıcılığında ikiləşmələr"ə görə Plat, Kembriçdə təhsil qrantına layiq görülür. Orada şair Ted Hyuzla tanış olur. Onlar qısa müddətdə evlənilir.

Plat ərinin istedadına heyran idi və söz verir ki, onun Amerikanın birinci şairi olması üçün əlindən gələni edəcək. Silviya könüllü olaraq onun katibəsi işini icra edir, şeirlərini çap edir və nəşriyyatlara yollayırdı. Eyni zamanda bununla onun yaradıcılığının yeni mərhələsi formalaşmağa və müəyyənləşməyə başlayır.

Plat və Hyuzun ailə həyatı o qədər də hamar keçmir, iki eynitəbiətli insan üçün bir-birinə alışmaq çətin idi - onlar hər biri ayrılıqda "bütöv" insan idi və poetik temperamentləri bəzən iki eyni küləyin qarşılıqlı axını kimi aşib-daşırdı... 1959-cu ildə Silviyanın ilk övladı dünyaya gəlir. 1962-ci ildə ilk (həyatda olduğu dövrdə sonuncu) şeir toplusu "Azman" işıq üzünə görünür.

Onların nikahı kabusə dönməyə başlayır: Hyuz açıq şəkildə ona xəyanət edir, çıxıb gedir və yenidən geri döndürdü. İrlandiyaya bərişiq məqsədi ilə etdikləri səfər də heç bir nəticə vermir. Hyuz ondan ayrılır. İkinci övladı dünyaya gətirən Silviya bir daha çıxmaz vəziyyətə düşür.

Lakin o, şeir yazmağa davam edirdi - hər gün, səhər saat beşdən başlayaraq... Məhz bu ərəfədə Plat, sonralar müasir Amerika poeziyasının antologiyasına daxil olacaq mətnlər yazdı. Onların arasında ən məşhurlarından biri "Atacan" şeiridir.

Səni sevməyə çatmadım, ata mən daşdan düzəlmiş torbanı Tanrı ilə doldurana qədər öldün sən

Heç kimin səsinin sığılmayacağı

qara telefon da qoparılıb divardan

Bu dəfə mütləq öldürəcəyəm sən olduğumu sübut etməyə cəsarətlənən vampiri-

Qanımı içdi mənim.

Bir deyil, beş deyil, yeddi il kənarında yaşadım.

Yeddi il, bilmək istəsən, düz yeddi il.

Rahat yat, ata.

Səni qara qəlbindən oxladılar

İndi də məzarının üstündə atılıb - düşür, tapdalayırlar.

Qulyabanı idin,

Rəzil idin, ata.

Amma bitdi hər şey...

Bu cəmlənmiş ittihamla dolu şeir onun doğma, real atasından daha çox, əslində yaşlı nəslə aid idi. Şeirdən göründüyü kimi, hər bir gənc atasından ciddi hesabat tələb edir. Bu baxımdan şeirdəki freydçilik və faşizmi tərənnum edən obrazların qarışması da əbəs deyil.

Silviya Platin digər şeirləri də bu qədər aqressiv və narahatdır, həyatın onun yanından, ətrafından keçməsi haqqındadır. Ancaq nəfəslə ölçülən dağınıq veriliblər (sərt qafiyələnmə qaydalarından və digər ənənəvi şeir ölçülərindən azad olan forma), metafiziki boğulmaları və emosionallıq - bu xüsusiyyətlər onun şeirlərinin əsas qayəsidir.

1963-cü ildə ölümündən bir həftə əvvəl Silviya Platin "Viktoriya Lukas" imzası ilə "Şüşə qapaqlar altında" romanı çap olunur. Müxtəlif onilliklərdə yaşayan bir çox gənc xanım oxucular üçün kitab əsl ixtira oldu. Təsadüfi deyil ki, bu romanı Cerom Selincerin "Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan" əsərinin qadın variantı adlandırdılar.

1963-cü ildə Silviya Plat mətbəxdə qapı isə döşəmə arasındakı araları dəsmalla bağladı və başını qaz sobasına salaraq intihar etdi.

1965-ci ildə Platin "Ariel" adlı Amerika poeziyasının klassikası sayıla biləcək şeirlər toplusu işıq üzünə gördü.

1982-ci ildə, ölümündən on doqquz il sonra Silviyanın Ted Hyuz tərəfindən hazırlanmış şeir toplusu Pulitser mükafatına layiq görüldü. Bu, təsadüfi hal kimi qəbul olunur, adətən hər hansı müəllifin əsərləri Pulitserə həyatda olduğu müddətdə təqdim olunur və mükafata da yaşadığı müddətdə layiq görülür. Lakin Plat üçün bu, istisna hal kimi qəbul olundu.

Yəqin ki, o, klassik şair olmaq istərdi. Bu, o deməkdir ki, onun şeirləri azca da olsa, həyatın bir parçası olmaqdan "qurtulub" və azca da olsa, lirik nümunələrə çevrilə bilər. Və yəqin ki, o, yaşadığı həyatda sadəcə olaraq şeir yazmaq istərdi. Hər gün yazmaq... səhər saat beşdən başlayaraq...

Silviya Platdan bir şeir məhdudiyət

Mükəmməl qadındır.

Kamilliklə dolu təbəssüm boylanır solğun bənizindən.

Onun toqası¹ zəncirlərə bürünmüş,

Çılpaq ayaqları və pəncələri isə

"Nə uzun yoldan gəldik" deyir...

Birdən

boşalmış süd bardağının yanındakı bütün ölü uşaqlar ağ ilanlara çevrildi.

Onları geriye - bədənində qaytarı

solmuş qızılgül ləçəkləri kimi, qurumuş bağda gecə çiçəyindən axışan qoxular kimi.

O, sümüük qabığının altından baxırdı,

Ay da kədərli deyildi.

O qadın öyrəşib artıq

matəm libasının

dalğalanaraq, xışıldamasına.

5 fevral 1963

¹ *Toqa - Qədim Romada vətəndaşların üst geyimi, qolsuz uzun plaş*

**Tərcümə edən:
Xatirə NURGÜL**

Silviya Platin tənhalığı

Corc ORUEL

Erkən vaxtlarımdan - görək ki, beş, ya altı yaşından - bildirdim ki, böyüyəndə yazıçı olacağam. On yeddi - iyirmi dörd yaşlarımda isə əsl təbiətimi gizlətdiyimi, gec-tez yazacağımı bilə-bilə, bu fikri beynimdən çıxarmağa çalışdım.

...Bütün tənha uşaqlar kimi hekayələr uydurmağa, xəyali qəhrəmanlarla söhbət etməyə alışmışdım. Məncə, ədəbiyyat ehtirasım lap əvvəldən - təcrid olunmaqdan və yaramaz hesab edilməkdən yaranan hisslərlə yoğurulmuşdu. Bilirdim ki, sözlərdən ustalıqla istifadə etməyi bacarıram, xoşagəlməz faktlara müqavimət göstərməyə də gücüm çatır. Duyurdum ki, gizli aləm yaradib həyatımdakı uğursuzluqların əvəzini çıxıb bilərəm. Bununla belə, uşaqlıq və yeniyetməlik illərimdə qələmə aldığım ciddi yazıların həcmi altı səhifə də deyildi. Anamın mənim dilimdən kağıza köçürdüyü ilk şeirim dörd, yaxud beş yaşında qoşmuşdum. Güman ki, şeir Bleykin "Pələng, pələng" əsərindən oğurlanmışdı. On bir yaşında, Birinci Dünya müharibəsi başlayanda yazdığım iki vətənpərvər mövzulu şeir əyalət qəzetində çap olundu. Bir az böyüyəndən sonra arabir gürcü üslubunda zəif, həmişə də yarımçıq qalan "təbiət şeirləri" qələmə almağa başladım. İflasa uğramış hekayə yazmaq cəhdimi də xatırlayıram. O illər ərzində kağıza köçürdüyüm və ciddi əsərə çevriləcəyinə ümid bəslədiyim əsərlərim bundan ibarət idi.

Həmin vaxtlar müəyyən mənada ədəbi fəaliyyətlə də məşğul olurdum. Əvvəla, sifarişlə, tələm-tələsik, asanlıqla, zövq-filan almadan xeyli cəfəngiyyət qələmə almışdım. Dərslərimdən əlavə, indi mənə təəccüblü gələn bir sürətlə yarıkomik şeirlər yazır (on dörd yaşında Aristofanı yamsılamağa çalışmış, bütöv bir qafiyəli pyesi təxminən bir həftəyə bitirmişdim), məktəb jurnallarının redaktəsinə kömək edirdim. Bütün bunlarla yanaşı, on beş il, bəlkə daha da artıq müddət ərzində tamamilə başqa janrı sınaqdan keçirdim: özüm barədə elə hey yalnız beyində mövcud olan gündəlik yazmağa oxşar hekayə qələmə alırdım. Bu vərdisi iyirmi beş yaşına qədər, yəni ədəbiyyatdan uzaqlaşdığım müddətə cəncə davam etdi. Münasib sözü axtarıb tapsam da, təsvir cəhdlərim sanki özümdən asılı deyildi, kənardan diqtə edilirdi. Güman ki, həmin "hekayə" məni müxtəlif dövrlərdə vələh edən yazıçıların üslublarından ibarət idi. O vaxt necə bir kitab yazmaq istədiyim aydındır: faciəli sonluqları olan, ətraflı təsvirləri, sarsıdıcı güllüşü, sözlərdən yalnız gözəl səsləndikləri üçün istifadə etdiyim, romantik epizodların çox olduğu irihəcmli natural roman yazmağı arzulayırdım. Həqiqətən də, otuz yaşında yazdığım, amma daha erkən yaşlarımdan beynimdə yaratdığım ilk romanım "Birna günləri" müəyyən dərəcədə belə kitabdır.

Yazmağımın səbəbi

***

Bu qədər məlumatı verməyimin səbəbi var. Məncə, uşaqlıq illəri barədə heç nə bilmədən, yazıçı nələrin yönləndirdiyini dərk etmək mümkün deyil. Onun başlıca mövzusunun yaşadığı zaman müəyyənləşdirir (hər halda, iğtişə, inqilabi dövrümüzdə belədir), lakin yazmağa başlamazdan əvvəl yazıçının heç vaxt tamam xilas ola bilməyəcəyi hissi dünyası formalaşır. Şübhəsiz, öz hisslərini cilovlamaq, naşılıq dövründə, tez-tez dəyişən ovqatda ilişib qalmamaq yazıçının əsas vəzifəsidir, lakin uşaqlıq dövründən tamam uzaqlaşmaq onun yazmaq həvəsini öldürə bilər. Güzəran qayğılarını bir kənara qoysaq, fikrimcə, ən azı nəsr yaradıcılığı üçün dörd böyük hərəkətverici amil var. Hər bir yazıçıda həmin amillərin payı müxtəlifdir, həm də yaşadığı mühtdən asılı olaraq eyni yazıçı üçün müxtəlif dövrlərdə o təsirlərin payı da dəyişə bilər:

Sırf eqoizm. Ağillı görünmək, tanınmaq, öləndən sonra xatırlanmaq, uşaqlıq çağlarında sənə yuxarıdan-aşağı baxan böyüklərə dərs vermək arzusu və s. və i. Eqoizmin səbəb, özü də güclü səbəb olduğunu inkar etmək riyakarlıq olar. Yazıçılara məxsus bu xüsusiyyət əlimlərdə, rəssamlarda, siyasətçilərdə, hüquqşünaslarda, hərbcilərdə, uğur qazanmış biznesmenlərdə, qisası, cəmiyyətin yuxarı təbəqəsinin nümayəndələrində də müşahidə olunur. Yazıçılar təxminən otuz yaşdan sonra şəxsi mənlərini bir kənara qoyur, əsasən başqaları üçün yaşamağa başlayırlar, yaxud fərdiyyət duyğusu yorucu iş yükü altında yoxa çıxır. Lakin öz həyatlarını sona qədər yaşamaq istəyən, inadkar, istedadlı insanlar da var.

Yazıçılar da belə insanlardandırlar. Mənə görə, ciddi yazıçılar jurnalistlərdən daha şöhrətpərəst, eqosentrikdilər, həm də pulla daha az maraqlanırlar.

Estetik duyum. Dünyanın, sözlərin və sözlərin düzgün düzülüşünün gözəlliyini duymaq bacarığı. Bir səsin digərinə təsirinin, gözəl hekayə ritminin, ustalıqla yazdığın nəsr əsərindən aldığı könül rahatlığı. Qiymətli hesab etdiyim, nəzərə çarpmadan yox olmasını istəmədiyim hər hansı təəssüratı bölüşmək arzusu. Estetik stimül əksər yazıçılarda o qədər güclü olmasa da, hətta pamfletlərin, dərs kitablarının müəlliflərinin də səbəbini bilmədən xoşladığı sevimli sözləri və ifadələri var, yaxud da kimsə mətn tərtibatına, səhifə kənarlarındakı boşluqların ölçüsünə həssas yanaşma bilər və s. Dəmir yolu təlimatlarından azca səviyyəli olan istənilən kitab, estetik qayğılardan xali deyil.

3. Tarixi amil. Hadisələri olduğu kimi görmək, həqiqəti aşkara çıxarmaq, onu gələcək nəsillərə çatdırmaq arzusu.

4. Siyasi amil. "Siyasi" sözündən mümkün olan qədər geniş mənada istifadə etmək. Dünyanı müəyyən istiqamətə yönəltmək, insanların arzuladıqları cəmiyyət barədə təəvvürlərini dəyişmək cəhdi. Heç bir kitab siyasi çalardan tam xali deyil. İncəsənətin siyasətlə əlaqəsinin olmadığını iddia edən fikrin özündə də siyasi məqam gizlənilir.

***

Bu müxtəlif amillərin bir-biri ilə necə mübarizə apardığını, insandan və zamandan asılı olaraq necə çoxalib-azaldığını sezmək mümkündür. Mən təbiət etibarilə ilk üç amilə dördüncüdən daha çox meyilliyəm.

Sülh dövründə yaşasaydım, bərbəzəkli, ya da sadəcə natural romanlar yazar, ən azı öz siyasi əqidəmdən xəbərsiz qalardım...

...1936-cı ildən etibarən yazdığım hər cümlə birbaşa, ya da dolaylı yolla totalitarizmə qarşı, təsəvvürdəki demokratik sosializm mənasına qələmə alınıb. İndi həmin mövzularda yazmaqdan boyun qaçırmağı düşünmək mənə mənasız görünür. Bu haqda hər kəs bu və ya digər formada yazır. Sadəcə hansı tərəfdə dayanacağımı, hansı mövqeni seçəcəyini müəyyənləşdirməlisən. Siyasi əqidəndən hansı səviyyədə xəbərdar olarsansa, estetik, intellektual vicdanını qurban vermədən siyasi fəaliyyət göstərmək imkanın da bir o qədər artar.

***

Son onillikdə siyasi yazıları sənət səviyyəsinə qaldırmaq ən istədiyim olub. Məni həmişə yazmağa ədalətsizlik hissi, təəssübkeşlik təhrik edib. Yazmağa başlayanda özümə "sənət əsəri yaradacağam" demirəm. Əsəri yazıram, çünki ifşa etmək istədiyim müəyyən yalan, diqqət çəkmək istədiyim fakt var, başlıca arzum da eşidilməkdir. Lakin estetik qayğılarım olmasaydı, nə kitab, nə də irihəcmli jurnal məqaləsi yaza bilərdim. Əsərlərimi gözdən keçirmək zəhmətinə qatılanlar hətta açıqca təbliğat məqsədi daşıyan parçalarda belə siyasətçilərin yersiz hesab edəcəkləri çoxlu ifadəyə rast gələ bilərlər. Uşaqlıq çağlarımda yazdığım dünyabaxışımı özümdən tamam uzaqlaşdırma bilmirəm, həm də istəmirəm. Sağlam olduğum, özümü yaxşı hiss etdiyim müddətdə nəsr üslubuna həssas yanaşmağa davam edəcəyəm.

Əlbəttə, bu, asan deyil, dil, təfsir, yeni, bu dəfə başqa formada gerçəklik problemləri yaranır. Ortaya çıxan çətinliklərlə əlaqədar kobud bir misal çəkim. İspaniyada baş verən vətəndaş müharibəsi barədə yazdığım "Kataloniyanın xatirəsinə" əsəri, şübhəsiz, tamamilə siyasi əsərdir, amma o, müəyyən bitərəflik və forma amili nəzərə alınmaqla yazılıb. Kitabda əsl həqiqəti ədəbi instinklərimə xələl gətirmədən çatdırmağa can atmışam. Lakin burada Frankoya sui-qəsdə ittiham olunan Trotski tərəfdarlarını müdafiə edən, qəzetlərdən götürülmüş siqatlarla dolu uzun-uzadı fəsil var. Aydındır ki, sırası oxucu üçün bir-iki il sonra əhəmiyyətini itirəcək bu cür fəslin kitabı korlaması qaçılmazdır. Hörmət bəslədiyim bir tənqidçi mənə bu barədə az qala mühazirə oxuyub: "Bunları niyə kitabla salmışsan? - Çox gözəl ola biləcək əsəri jurnalistikaya çevirmisən". Düz deyirdi, amma başqa cür edə bilməzdim. Mən İngiltərədə çox az insanın xəbəri olan bir həqiqəti bildirdim - günahsız insanlar nahaqdan ittiham olunurdular. Əgər buna qəzəblənməsəydim, o kitabı heç vaxt yaza bilməzdim.

Həmin problem bu və ya digər formada yenidən ortaya çıxır. Dil problemi çox incə məsələdir, müzakirəsi uzun çəkə bilər. Ancaq onu deyər bilərəm ki, son illərdə bədiiyyətdən bir qədər qaçmağa, daha dəqiq yazmağa çalışmışam. Hər halda təcrübəmə əsasən deyər bilərəm ki, müəyyən bir yazı üslubunu təkmilləşdirməyə imkan tapmamış yetkinlik sizi başqa tərəfə aparır. "Heyvanıstan" siyasi və bədii məqsədləri vahid halda birləşdirmək yönündə ilk şüurlu cəhdim idi. Yeddi ildir, roman yazmıram, amma tezliklə yeni əsər yazacağıma ümid edirəm. Bilirəm, bu cəhdim iflasa məhkumdur. Bütün kitablar iflasa məhkumdur, amma necə kitab yazmaq istədiyimi indi daha dəqiq bilirəm.

Qələmə aldığım son bir-iki səhifəni yadıma salanda başa düşürəm ki, əsərlərimin tamam vətənpərvərlik ruhunda yazıldığı təəssüratı oyatmışam. Son təəssüratın belə olmasını istəmirəm.

***

Bütün yazıçılar şöhrətpərəst, xudbin, tənbəldirlər, onları hərəkətə gətirən səbəblərin kökündə isə müəmma dayanır. Kitab yazmaq, uzun sürən, iztirablı xəstəliklə qarşılaşmaq kimi dəhşətli, yorucu mübarizədir. Nə dərk ediydi, nə də müqavimət göstərə bildiyi şeytani ehtirasın hərəkətə gətirmədiyini insan özünü bu əziyyətə salmaz. Digər tərəfdən, daim öz məniyi itirməyə çalışmadan, oxunaqlı mətn yazmağın qeyri-mümkünlüyünü də bilir. Yaxşı nəsr əsəri pəncərə şüşəsinə oxşayır. Mənə nəyin daha çox təsir göstərdiyini dəqiq ifadə edə bilmərəm, amma əminəm ki, hamısı həyata keçirilməyə layiqdir. Dönüb əsərlərimə nəzər salanda görürəm ki, siyasi məqsəd güdmədiyim dövrlərdə ancaq cansız kitablar yazmışam, romantik epizodlara, mənasız cümlələrə, bəzəkli təşbehlərə, ümumiyyətlə, cəfəngiyyətə aldanmışam.

Tərcümə edən: NƏRİMAN

Nadin QORDİMER
(Cənubi Afrika Respublikası)

○ "Həttə pişik də nəcisinin üstünü örtür, torpağa basdırır, mənə bağırıqımdakıları özümə daşıyıram". Xəstəxanadan neçə həftə idi ki, çıxmışdı. Bu fikri ucadan söyləmək üçün dəfələrlə dilinin ucuna gətirmişdi, amma udmuşdu! Təsəvvür eləmərdi ki, əri necə reaksiya verəcək. Yəni məsələ o həddə çatacaq ki, bu, hər ikisi üçün lağlağı mövzusunə çevrilsin? İllər öncə, hələ xəstəliyin izi-tozu olmayanda, indi belinə taxdığı bu tibbi ləvazimat barədə cəmi bir dəfə söhbət düşmüşdü. Bir gün səhər, hələ yataqdan qalxmamış adət üzrə təzə qəzetləri gözdən keçirirdilər. Yazılardan biri onun diqqətini çəkdi - xəbər yeniyetmələr arasında işsizlik və fahişəlik problemindən bəhs edilirdi.

- Aman Allah, işə bir bax! Sosial müdafiə şöbəndəki bu sarsaqlar qız uşağına guya iş yeri tapıblar da! Özü də harda? Mədə əməliyyatı keçirmiş xəstələr üçün rezin kisəciklər hazırlayan fabrikdə! Zavallı qızcığız, belə fabrikdə can çürütməkdənsə, küçələrə düşüb fahişəlik etməsi daha yaxşıdır!

Üstündən xeyli vaxt ötsə də, nədənsə, indi həmin səhəri daha dəqiq xatırladı. Söhbət sənayeləşmənin doğurduğu bələlərdən - ümitsizlik və süstlükəndən gəlirdi. Erkən marksistlər bunu işçinin əməkdən soyuması adlandırırdı. Onlar düşündü ki, fəhlələr istehsal vasitələrinə sahib çıxan kimi, bu amillər aradan qalxacaq. Lakin Sovet İttifaqı və Çindəki zavodlarda (bir vaxtlar ər-arvad Pekinə səfər etmişdilər) əmək, elə Qərbdəki kimi yeknəsəgdir. Çində fəhlələrə, heç olmasa iş gününü ərzində iki dəfə ondəqiqəlik fasilə verirlər ki, ritmik gimnastika ilə məşğul olsunlar.

- Sən bir fincan çayı buna qurban vermək istəyirsən?

Həmin bazar səhəri yataqda zaraflaşan cütlüyün dünya vecinə deyildi. Onları nə proletariatin həyatı, nə xüsusi kəmərlə bədənə taxılan rezin kisəcik, nə də həmin kisəciyi istehsal edən fabrikdə işləməkdən boyun qaçıran yeniyetmə fahişə maraqlandırır.

İndi budur, onun özünə rezin kisəcik taxılıb, onu paltarın altında yaxşıca gizlədib. Yataq otağına keçdi, əri dinnməz-söyləməz hər şeyi anladı. Xəstəxanada qadına bu tibbi ləvazimatdan necə istifadə etməyi öyrətmişdilər. Çox intim, həttə tualetdə rahatlanmaqdan da intim bir iş idi. Qadın bağırsaqlarını boşaltdı...

Həkimlər əmin etmişdilər ki, müəyyən vaxtdan sonra ləvazimatı açıb götürəcəklər. Biri altı həftə, digəri isə uzağı üç ay vaxt qoymuşdu. Bu müddətdən sonra orqanizm normal fəaliyyətini bərpa edəcək, daxildəki açıq yara bitəcəkdi. Bədən əsaslı təmirdən çıxmış kimi təptəzə olacaqdı. Elə indi işinə geri dönmə bilirdi, axı niyə də dönməsin? Başlıcası, gərək özünü çox yormayasan. Amma işə getməyə heç həvəsi yox idi. Bir tərəfdən də dostları... Söhbətlər bitib-tükənmək bilmirdi. O da dinləmək məcburiyyətində qalırdı. Deyirdilər ki, başqaları bu vəziyyətdə çətinliyə uğurla sinə gərir (məsələn, Böyük Britaniya kral ailəsinin üzvləri kimi), normal həyat yaşayır. O isə gözəl yalanlar uydurub dostlarının ağzından vururdu: mənə dəxli yoxdur, həkimlər deyib ki, altı həftə, uzağı üç ay belə olacaq, ona görə də xəstə adamlar kimi yaşamaq mənlilik deyil. Həyat yoldaşı onun üçün şərç üslubunda gözoxsayan iki xal almışdı. Paltarları əri seçmişdi, özü də xanımının bəyəndiyi tərz, sevdiiyi rəngləri nəzərə almışdı.

Ərinin hədiyyəsinə elə valeh olmuşdu ki, xalatlardan məhz bədəninə bağlanmış tibbi ləvazimatı gizlətmək məqsədi ilə alındığını dərhal anlamamışdı. Xalatlari geyinib özünü qonaqlara göstərəndə hamının ağzı açıq qalmışdı. Elə bil işıq saçdı, dostları öz aralarında deyirdilər ki, vallah, bu qız özünü yalandan xəstəliyə vurub. Əri də deyilənlərlə razılaşır, həqiqətən yoldaşı xəstəliyə güc gəlir, sürətlə yaxşılaşır.

Əvvəllər də bu mövzu ətrafında danışmışdılar, ancaq abstrakt sözlərlə. Elə bil uşaq başı aldadırdılar, lap nağıllardakı kimi, nə bilim, doğmalığ, sonsuz sevgi etirafı: "Məni sevirsən? Məni həmişə sevəcəksən? Əhd eləyə ki, sağalmaz xəstəliyə tutulsaq, birimiz digərini çox əzab çəkməyə qoymasın, hə?" Amma həyatda buna bənzər hadisə baş verəndə...

Heç vaxt belə olmur axı! Xəstəliyin sağalmaz olduğunu kim deyə bilər ki? Kim zəmanət verə bilər ki, bu ağrıları daim olacaq? Əgər bunu demək mümkün deyilsə, indidən yas tutmağın nə mənası? Bir qadın var, iyirmi il əvvəl döşünü kəsib götürüblər, amma vecinə deyil, hər həftə cıdırı gedir. Bir başqası prostat vəzisindən əməliyyat olunub, amma bax, dost məclisində üçüncü arvadı ilə gecə-gündüz cin tonik vurur.

Qadın müayinə və əməliyyat olunmaq üçün xəstəxanaya getməzdən əvvəl macal tapıb ərindən verdikləri əhdə sadıqlığı barədə soruşmuşdu: "Birdən hər şey pis oldu, yəni lap pis oldu... əhdimizi unutmamısan ki, sən qoymazsan da mən uzun-uzadı əzab çəkim, hə? Mən olsaydım, sən üçün bunu eləyərdim". Onlar zülmətə qər qalmış yataq otağında yanaşı uzanmışdılar. Əri elə bil ağzına su almışdı - ancaq başını tərpedib deyilənləri təsdiqləyirdi, buxağı da qadının üzünə toxunub onu ağrıdırı. Nəhayət, razılıq əlaməti olaraq bir-birlərinə sarıldılar.

Cərrahiyyə əməliyyatından sonra ona elastik boru taxmışdılar. İndi o, əri ilə ağır, xoşagəlməz mövzularla danışmırdı, söhbət yalnız sağalmağdan gəlirdi. Bu yara da, ters kimi, sağalmaq bilmirdi, elə bil kimsə qarğış eləmişdi. Bu yara onların normal həyatını, güzəranını da darmadağın edə bilirdi. Baxışları toqquşanda cöhrələrinə təbəssüm qonurdu. Əslində, vəziyyət çox ağır, həttə dözülməz idi. Yalan söyləmədən yaşamaq mümkün deyildi. Yalan krujevaya bənzəyirdi, ilmələri gündən-günə daha sıx hörilərək cütlüyün gələcək planlarının ətrafını sarırdı. Onlar növbəti həftə, ay, il üçün planı göz qırpmında qurmuşdular, amma həyata keçəcəyinə inanmırdılar. Deyirlər, yalan yalan gətirər. "Ərzağı çatdırdılar?... Yenə təyyarə qaçırlar... Bu kreslodə sənə rahatdır?..."

Seçki payızda keçiriləcək... Təzə qədəhlər almaq lazımdır... Bir-iki məktub yazmalıyam... De ki, kofe və kibrir gətirsinlər... Orta Asiyada yeni böhran başlayıb... Pərdəni bağla, gün gözümə düşür... Cümə axşamı, gərək saçlarımı qaydaya salım..." Ərinin əlini sığallayanda özünə təsəlli verir və elə bil göstərmək istəyirdi ki, mən ölməyə-cəyəm. Cismani həyat onlar üçün artıq əhəmiyyətini itirmişdi.

Yalnız bir şey qalmışdı ki, o da məğzinə görə heç bir vəchlə yalan ola bilməzdi. Bu, məhəbbət idi və hələ çırpınırdı. Həyat aman vermədi, amma əhd-peymanımızı həyatla bağlamamışdıq ki...

Cümə axşamı nahardan sonra əri onu gözəllik salonuna aparmışdı, geri dönəndə dedi ki, çox gözəl görünürsən. Ömründə ilk dəfə kompliment eşidən qız kimi utandı, minnətdarlığını bildirdi. Bu anlarda əməliyyatdan sonrakı müddət ərzində ilk dəfə olaraq təlatümlü hisslər yaşadı. Bu, qorxu və nifrət deyil, əksinə, ərinə bəslədiyi nəhayətsiz inam hissi idi. Axşam, yataq otağında yalnız qalanda, gizlətdiyi həbləri bircə-bircə saydı, onları içməzdən əvvəl qısa bir məktub yazdı: "Əhdinə əməl elə. Qoyma məni diriltinlər".

O, hələ uşaqlıqdan bunu dərin yuxuya bənzədirdi, başqa heç nəyə. İlk dəfə hasarın dibində büzüşüb qalmış bir quş görmüşdü, çubuq götürüb onu tərptəsə də, quş gözünü açmamışdı. Bax, elə həmin qənaətə də o vaxt gəlmişdi. Bunun bir yuxu olduğunu yalnız oyanandan sonra dərk edirsən... O, ölümdən çəkinmədi, amma dərin yuxudan oyanmağa da qorxurdu. Kirpikləri işığı keçirən çəhrayı pərdəyə döndü. Gözlərini açanda xəstəxana palatasının parlaq divarlarını gördü. Kimsə əlindən tutmuşdu. Bu, ONUN əli idi.

Tərcümə edən:
Fərhad FATEH

Son dayanacaq

(Hekayə)

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyük zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib. Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq. Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə, həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFI

Niyə kitlər məməli sayılır?

Əgər balina suda yaşayırsa və bədən cizgilərindən balığa bənzəyirsə, onda niyə onu balıqlara aid etmirlər? Bunun sadə cavabı var. Ona görə ki, balina dəniz məməlisidir və özünün yerdə yaşayan əcdadlarından törəyib. Suda keçirdiyi uzun minilliklər boyu balinalar formaca balıqlara bənzəməyə başlayıb, amma orqanizmi və həyat tərzi ilə quruda yaşayan məməlilərə daha yaxın olub.

Məsələn, balinanın üzgəclərinin daxili quruluşu beş barmağı olan ələ bənzəyir. Bəzi balinaların bədənində, hətta arxa ayaqların sümükləri də yerində qalıb! Amma onların balıqlardan ən mühüm fərqi budur ki, balinalar da bütün qalan məməlilər kimi, balalarını ana südünə ilə yedirirlər. Onun balaları yumurtadan, yaxud kürüdən çıxmır, diri doğulur və anadan olandan sonra bir müddət onun qayışını çəkən anasının yanında qalır.

Bütün məməlilər isti qanlı olduğundan, balinanın buz kimi suda qızınmaq üçün xəzi yoxdur. Bunun əvəzinə onun bədənində xüsusi dərialtı bir qat var ki, onun içi maye piylə doludur və bu qat istiliyi ən yaxşı xəzdən heç də pis qorumur. Balinalar nəfəslərini də balıqlar kimi almır. Qəlsəmələrin yerinə onlarda ağ ciyər var. Nəfəsi başının üst tərəfindəki bir cüt burun dəliyindən ağ ciyərlərinə çəkir.

Balinalar suyun altına baş vuranda onların burun pə-rələri xırda klapanlarla qapanır ki, ciyərdə su dolmasın. Hər beş-on dəqiqədən bir balina nəfəs almaq üçün suyun üzünə çıxır. İlk növbədə o burun pərələrindən işlənməmiş havanı fısqırtı ilə bayıra püskürür. Bunun nəticəsində bütün tablolarla rəssamların çəkdiyi həmin o "fontan" əmələ gəlir. Sonra o, ciyərlərinə təzə hava yığır və yenə suya baş vurur ki, hərəkətini suyun altında davam etdirsin.

Ən böyük balina hansıdır?

Ən böyük balina, eyni zamanda planetimizin ən iri canlısıdır. Bu, mavi balınadır.

Hər suala

Onun uzunluğu 30 metrdən artıq, çəkisi isə 125 ton ola bilər. Ona bütün okeanlarda rast gəlmək mümkündür, amma ən çox Sakit okeanda olur. O, dişsiz balinalar qrupuna aiddir. Balinaların digər qrupu dişli balinalar adlanır. Dünyanın ən iri canlısının dişsiz keçindiyini təsəvvür etmək çox çətindir.

Bəs bu necə olur? Onların ağzında buynuz qişasından ibarət yüzrlə lövhə var. Onlara kit bığı deyirlər. Bu lövhələr damaqda bitir və ələyəbənzər bir şey əmələ gətirir. Kit aşağıdakı üsulla yeyir: ağzını geniş açaraq yemini bol olduğu yerdən sürətlə üzür. Onun ovu əsas etibarilə xırda molyusklardan, krevetlərdən və balıqlardan ibarətdir. Sonra heyvan ağzını örtür və suyu zərbə bayıra vurur. Su kitin bığıları arasından çölə süzülür, ov isə onun ağzında qalır. Kitin ağzı nəhəng hovuz bənzəyir. Onun başının uzunluğu isə bədəninin az qala üçdə biri qədərdir.

Dişli balinalar arasında ən iriləri kaşalotlardır. Onların da başı nəhəng olur, uzunluğu isə 20 metrə çatır. Kasatka, yaxud qatıl kit isə (onlar əslində, böyük delfindir) kitkimilərin yeganə nümayəndəsidir ki, isti qanlı heyvanlarla qidalanır. Kasatkanın uzunluğu 9 metrə çatır və sürətlə üzdiyünə görə suitilərə asanlıqla çata bilir.

Kasatka sürüləri hətta nəhəng kitlərə də hücum çəkirlər.

Balinalar suda yaşadıkları və bədən quruluşlarından balıqlara bənzədiyi üçün biz onları çox vaxt balıqlarla müqayisə edirik. Amma skeletlərinin quruluşu, qan dövranları və beyinləri baxımından onlar balıqlara heç bənzəmir.

Balinalardan nə almaq olar?

Bir zamanlar balina ovu çox böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Axı biz bu nəhəng canlılardan nə ala bilərik? Sən demə, balina ovu zamanı əldə olunan qiymətli şeylər həddindən ziyadədir. Məsələn, balinaların dərisinin altındakı iki təbəqə arasında olan maye piy, cıraqlarda ələ yanır, ondan keyfiyyətli sabun hazırlanır.

Bir çox balinaların əti də çox dadlıdır. Onların sümüyündən gübrə düzəldilir. Kaşalotlardan spermaset, yaxud başqa sözlə desək, heyvanın başında yerləşən piy alırlar. Spermaset ətriyyət, şam və cürbəcür məhləmlərin istehsalında əvəzsiz maddədir. Kaşalotlardan boz əmbər də alınır. Ətir istehsalında misilsiz olan bu maddə kaşalotun bağırsağında olur.

Kaşalotun dişləri və narval buynuzu qiymətdə fil dişi ilə müqayisə oluna biləcək dərəcədə bahalıdır. Ağ balinanın dərisindən isə elə dəriyəbənzər material düzəldilir.

Delfin nədir?

Delfinlər o qədər maraqlı məxluqlardır ki, adam onların da balinakimilər ailəsindən olmalarına inana bilmir.

Suda yaşayan məməlilərdən ibarət

bir dəstə var ki, alimlər onun adına balinakimilər deyir. Bu dəstəyə balinalar, delfinlər və dəniz donuzları aiddir. Delfinlər kiçiköclü balinalardır və dişli balinalar dəstəsinə aiddir. Dəniz donuzları da delfin növündəndir, amma onların burnu iti deyil, əvəzində belində üçkünc, çanaqşəkilli üzgəci var. Delfinlər mürəkkəbböcəyi, başıayaqlılar adlanan dəniz molyuskları, yengəclər, cürbəcür balıqlarla qidalanırlar.

Kasatka, balinakimilərin yeganə nümayəndəsidir ki, isti qanlı canlılarla qidalanır. Kasatka, əslində, iri delfindir və suitilərin öhdəsindən asanlıqla gəlir. Qalan delfinlər nadir hallarda 3 metrdən böyük olurlar və onların başı kasatkalara nisbətən çox xırda olur.

Bütün mülayim və tropik dənizlərdə rast gəlmək mümkün olan delfinlərin ayparaşəkilli quyruğu olur. Onun qara beli ilə ağappaq qarnı qərribə təzad təşkil edir. Delfinlər böyük sürülərdə yaşayırlar və deyəsən, gəmiləri müşayiət etməkdən əməlli-başlı xoşları gəlir.

Alimlər delfinin suyun altında təhlükədən necə qorunduğunu, bir-birinə hansı siqnalları yolladığını öyrənməyə çalışırlar. Onlar belə düşünürlər ki, delfinlər və dəniz donuzları başqa su heyvanlarından fərqli olaraq bir-birinə mənalı siqnallar göndərərək həmin siqnallara uyğun davranırlar.

Su bədəninin nəyinə lazımdır?

İnsan bədəninin təxminən 60 faizi sudur! Əgər adamı limon kimi sıxa bilsən, təxminən 50 litr su çıxar. Bu, adi su deyil, onun tərkibində bədəninin yaşaması üçün cürbəcür maddələr var. Bu suyun təxminən 4,5 litri qan damarlarında olur, daimi qan dövranını isə ürək təmin edir. Qandakı su orqanizmin bütün hüceyrələrini daimi axınla yuyur. Su həm də orqanizmə istilik paylayır. Siz əgər bütün gün ərzində su içməsəniz belə, bir litrə yaxın su bədəninizə bərk qida vasitəsilə keçəcək. Ona görə də meyvə, tərəvəz, çörək və ət yeyəndə, biz su alırıq, çünki bu məhsullar da 30-90 faiz arasında sudan ibarətdir.

Bundan başqa, hər adam gündə iki litr suyu müxtəlif içəcəklər şəklində qəbul edir. Gün ərzində bədənin müxtəlif orqanları arasında təxminən 10 litr su dövr edir. Məsələn, siz nəyisə çeynəyib udanda, həm də müəyyən miqdarda tüpürcək vəzilərinin ifraz etdiyi tüpürcəyi udursunuz. Qısa müddətdən sonra vəzilərdə bu suyun yerini qan damarlarında axan su doldurur. Udduğunuz su isə mədə və bağırsağınızdan qana keçir. Bir sözlə, qandakı suyun miqdarı daim sabit qalır. Hətta isti havada, gərgin idmandan sonra ağzınızda bir quruluq hiss etdiyiniz vaxtlarda belə, damarlarınızdakı suyun miqdarı sabit qalır. Və nə qədər su içsəniz də, bu miqdar dəyişən deyil.

Bəs bədənə girən artıq su necə olur? Bu su, orqanizmin müxtəlif yerlərində: bağırsaqlarda, qara ciyərdə, əzələlərdə, böyrəklərdə yığılır.

Yarasalar gecə heyvanlarına aiddirlər, yəni aktiv həyatlarını günün gecə saatlarında yaşayırlar, gündüzlər isə yatırlar. Qaranlıqda ov etdiklərinə görə, adama elə gəlir ki, bu heyvanların çox iti gözləri olmalıdır. Amma qətiyyən belə deyil. Uçuş zamanı yarasalar yüksək tezlikli səslər çıxarırlar. Bu səslər o qədər ucadır ki, insan qulağı onu eşidə bilmir. Yaxın və uzaq maneələrdən əks olunan səs yarasaya qayıdır və o səsləri fərqləndirə bildiyindən, maneələrdən vaxtında yayınır. Çoxları elə fikirləşir ki, bütün yarasalar eyni cür davranır. Lakin yarasaların 2000 növü olduğundan, heç də elə deyil. Yarasalar fərqlidir. Elə yarasalar var ki, onların qanadları açılarda 15 santimetr olur, elələri də var ki, açıq qanadları 2 metrə çatır! Təbii ki, ölçü baxımından bu qədər fərqli olan heyvanlar eyni cür davranma bilməz!

İlk məməlilər axı hələ dinozavrların zamanında, 100 milyon il bundan əvvəl yaranıb. Onların bəziləri kisəli, digərləri ətənəli idi. Ətənəli məməlilər hələ doğulmamış balalarını öz bətnlərində yemləyirlər. Kisəlilərdə isə bu proses xüsusi kisədə cərəyan edir. Onların balası çox zəif doğulur və anasının kisəsində inkişaf edir.

Yer üzündə iqlim dəyişəndə dinozavrlar məhv oldu. Məməlilər çoxalaraq inkişaf etdi. Onlar planetin əsas canlılarına çevrildilər. Bu zaman bəlli oldu ki, ətənəli heyvanlar yeni mühitə daha yaxşı uyğunlaşa biliblər. Onların beyni daha çox inkişaf edib, elə balalar da ana bətnində kisədən daha yaxşı böyüyür.

Bundan sonra dünyanın, demək olar ki, hər yerində kisəli-lər yoxa çıxdı. Onlar yaşamaq uğrunda mübarizədə başqa məməlilərə uduzdular. Lakin Avstraliya və Cənubi Amerika-da belə olmadı. Alimlər hesab edir ki, bir zamanlar Avstraliya

Yexidna nədir və harada yaşayır?

Yexidna insan gözünün gördüyü, bəlkə də ən qəribə heyvandır. Yexidnanın uzun caynaqları, boruyabənzər sifəti və kirpidəki kimi qısa, sərt tikanları var. Amma ən qəribəsi budur ki, bu məməli yumurta qoyur! Bu azmış kimi, onun məməli sayılmasına baxmayaraq, yexidnanın da quşlar kimi həm təbii ehtiyaclarını ödəmək, həm də yumurta qoymaq üçün cəmi bir dəliyi var! Ona görə də yexidnaya "heyvan-quş" deyirlər. Yexidna torpağı qazıb qarışqa və digər həşəratları toplayaraq yeyir – heyvanın qidası, əsasən bundan ibarətdir.

Yexidna Avstraliya və Yeni Qvineyada yaşayır. Onun sifəti dar və uzundur – lap lülə kimi. Qısa, lakin güclü pəncələrində uzun, əyri caynaqları var – bu caynaqlarla heyvan yer qazır.

Körpələr kisədən çıxdıqdan sonra, anaları ova gedəndə onları xəlvət bir yerdə gizlədir. Təhlükə hiss edəndə yexidna elə durduğu yeri qazıb torpağın altına girir və düşmən onun yalnız iti tikanlarını görür. Torpağın altına tam girmək üçün yexidnaya cəmi bir neçə dəqiqə gərəkdir!

Yarasaların dişi olurmu və onlar necə qidalanır?

Əgər Yer üzündə 2000-dən artıq yarasa növü varsa, təbii ki, onların arasında fərqlər də olmalıdır. Yarasaların əksəriyyəti həşəratlarla qane olurlar, amma tropiklərdə elə yarasalar da var ki, meyvə, yaxud çiçək tozcuğu yeyir. Elə yarasalar da olur ki, balıqla, özlərindən daha xırda yarasalarla qidalanır, hətta heyvanların qanını da içir.

Böyük Britaniyada yaşayan ən iri yarasanın qanadları 33-36 santimetr arasında olur, bədənin uzunluğu isə 13 santimetrə çatır. Bu yarasa meşəliklərdə yaşayır və iri həşəratlarla qidalanır. Meyvə yeyən yarasalar əsasən tropiklərdə yaşayır. Onların enli, yastı dişləri olur. Bu dişlərin köməyiylə heyvan meyvələrin şirəsini sıxır. Çiçək tozcuğu ilə qidalanan yarasaların isə, çiçəyin içinə girib tozcuqları çıxarmaq üçün uzun dili olur.

bir cavab

Niyə yarasalar başaşağı sallanır?

Həm də uça bilən məməlilər az tapılır. Quşlar isə uçmaqla yanaşı, həm də yeriyə bilir. Lakin yarasaların pəncələri yeriməyə uyğunlaşmayıb. Bu o deməkdir ki, onlar hətta ayaqları üstə dura da bilmirlər. Odur ki, yarasa dincələndə, onun ən təbii halı başaşağı sallamaqdır.

Yarasanın çox diqqətəlayiq cəhətləri var. Hər şeydən əvvəl demək lazımdır ki, yarasa uça bilən yeganə məməlidir. Onların balaları diri doğulur və ana südü yeyir. Hələ lap balaca olanda anası ova çıxarkən balalarını da özüyə aparmalı olur.

Niyə kenquru yalnız Avstraliyada var?

Hələ 200 il qabaq kenquru kimi bir məxluqun varlığından yerli əhalidən başqa kimsənin xəbəri yox idi. Tədqiqatçılar, səyyahlar bu heyvanları ilk dəfə Avstraliyada gördülər. Kenqurunun qarında kisəsi var. Avstraliyada yaşayan heyvanların çoxunun kisəsi olur. Ümumiyyətlə, Avstraliya və onun yaxınlığında yerləşən adalar kisəli heyvanlarla boldur. Kisəlilər də məməlilərin bir qrupunu təşkil edir.

Cənub-Şərqi Asiya ilə adalar və dar boğazlar vasitəsilə birləşirdi deyər, o zaman kisəli Avstraliyaya yayıldılar. Onda hələ orada məməlilər yox idi. Yeni ərazilərdə rəqibsiz qalan kisəli-ölzlərini yaxşı hiss edirdi deyər, çoxala bildilər.

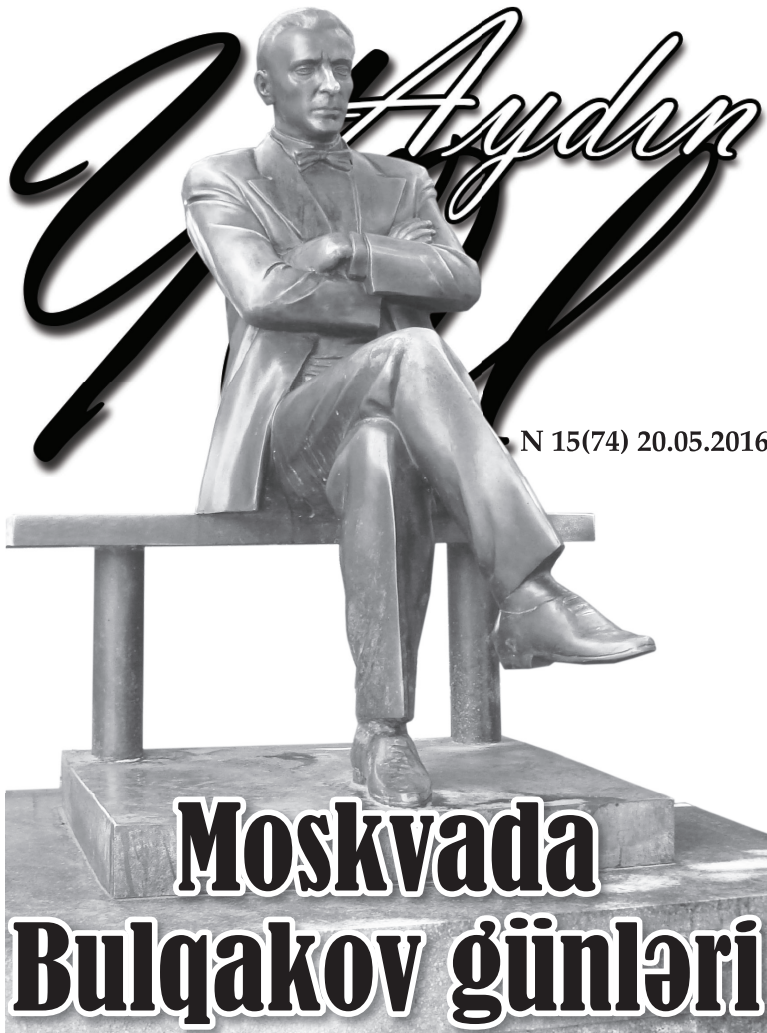
Onun dili uzun və yapışqanlıdır, həşərat tutmaq üçün yaxşıca uzana bilir. Yeni Qvineyada yaşayan yexidnanın uzunluğu 80 santimetrə çata bilər, amma Avstraliyada yaşayan həmcinsləri onlardan xırdadır.

Balasını yemləyərkən yexidnanın qarında arxaya açılan kisə əmələ gəlir. Heç kəs bilmir ki, yumurta həmin kisənin içinə necə düşür. Amma çox güman ki, dişi yumurtlayanda elə qıvrılır ki, yumurta özü kisənin içinə düşür. Heyvan yumurtanı bala çıxanadək kisəsində gəzdirir və onlar yer dərşəqalığ edənə kimi kisədə qalırlar.

Vampir-yarasalar yalnız qanla qidalanır. Onlar atların, inəklərin, itlərin, quşların qanını sorur və hətta insana da hücum edir. Bu heyvanlar qabaqda yerləşən iki dənə iti kəsici dişləylə qurbanlarının dərisini deşir, sonra da yaradan axan qanı yalayır. Yarasaların 20-dən 38-dək dişi ola bilər. Maraqlıdır ki, 22 dişi olan yarasa yoxdur, 38 diş isə həşəratyeyən yarasaların bəzi növlərində olur. Bəs xəbəriniz varmı ki, yarasaları Yer üzünün ən qədim məməliləri saymaq olar?

Belə ki, yarasaların daşlanmış qalıqlarını tapıblar. Sizcə, bu qalıqların neçə yaşı olar? 60 milyon! Yarasanın ən qədim təsviri Misirin qədim məqbərələrindən birində aşkarlanıb. Həmin təsvirin 4 min yaşı var.

Moskvada Bulqakov günləri

Böyük rus yazıçısı Mixail Bulqakovun 125 illik yubileyi münasibətilə Moskvada 100-dən artıq tədbirin keçirilməsi planlaşdırılır. Bu barədə Rusiyanın TASS agentliyinə Moskva Mədəniyyət Departamentinin rəhbəri Aleksandr Kibovski məlumat verib. Bəzi tədbirlərə artıq start verilib. Belə ki, bugünlərdə Moskvada Patriarş prudu başlanan festival iyun ayının 11-ə qədər davam edəcək. Festival "Bulqakov və Böyük Teatr" adlı qala-konsert ilə açılıb. Artistlər ilk dəfə olaraq "Raşel" operasından ayrı-ayrı partiyaları ifa ediblər.

Bundan başqa, bugünlərdə yazıçının Moskvadakı "Böyük Piroqov" küçəsində yerləşən evində də sərgi keçirilir. Kibovskinin sözlərinə görə, ev-muzey bugünlərdə təmirə bağlanacaq və təxminən 1 il sonra açılacaq. Qeyd edək ki, yazıçı 1927-ci ildən 1934-ci ilə qədər bu evdə yaşayıb. Ona görə də bu ev Bulqakov muzeyinin yeni filialına çevrilib.

Qeyd edək ki, Bulqakovun ev-muzeyindəki sərgiyə gələnlərin hər biri rəy kitabında yazıçının "Master və Marqarita" romanından bir cümlə yazacaq və bu, muzey eksponatı kimi qorunub saxlanacaq.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasının romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminquey – "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi", "Bizim həyatımız - bir şəhər damlası" "7 pyes") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitabevim.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Məşhur amerikalı kinoaktrisa Culiya Roberts bu günlərdə keçirilən Kann festivalına qatılıb. Aktrisa öz görünüşüylə tamaşaçıları təəccübləndirə bilib.

Festivalın üçüncü günündə qırmızı xalıda görünən Culiya Robertsın dəbdəbəli geyimi diqqətdən yayınmayıb. Jurnalistlər 48 yaşına rəğmən, Robertsın gözəl formada olduğunu da vurğulayıblar. Lakin aktrisanın festivala ayaqyalın gəlməsi hamını əməlli-başlı təəccübləndirib. Bununla Culiya Roberts həm də festivalın reqlamentini pozub. Məsələn bundadır ki, Kann kinofestivalının reqlamentinə görə, qırmızı xalıda yalnız hündürdaban ayaqqabıda çıxmaq olar.

Koreyalı yazıçı Bukerin pulunu tərcüməçi ilə yarı böləcək

Cənubi Koreyadan olan xanım yazıçı Xan Kanq 2016-cı il üçün Beynəlxalq Buker mükafatının laureatı olub. Bu barədə mükafatın təşkilatçıları Londonun "Viktoriya və Albert" muzeyində keçirilən şam yeməyində məlumat veriblər.

Mükafat Xan Kanqa "Portobello Books" nəşriyyatının çap etdiyi "Vegetarian" ("The Vegetarian") romanına görə verilib. Romanda tərbiyəvi ailə kimi hamıya nümunə olan Yonq Xay ailəsinin taleyindən bəhs edilir. Belə ki, xoşbəxt, firavan həyat sürən bu ailə günlərin birində ölkədə mövcud düzənin əleyhinə getmək fikrinə düşür. Onlar ət yeməkdən imtina edərək vegetarian olurlar. Ailənin problemləri də bundan sonra başlayır. Ətdən imtina etmələri onların xoşbəxt ailələrinin dağılmasına gətirib çıxarır.

Münsiflər heyətinin sədri, ingilis nasir Boyd Tonkin, koreyalı yazıçının əsərini "unudulmaz, parlaq və orijinal roman" adlandırdı. Onun sözlərinə görə, əsərin yığcam süjet xətti insanı həyəcanlandırır. Mükafat fondu 50 min funt sterlinq (təxminən 72 min dollar) təşkil edir. Bu məbləğ yazıçı ilə, əsəri Koreya dilindən ingilis dilinə çevirmiş tərcüməçi Debora Smiti arasında bölüşdürüləcək. Buker mükafatının təşkilatçılarından fikrincə, əsərin uğur qazanmasında orijinaldan çevirmiş tərcüməçinin də böyük rolu olub.

Enrike İglesias yeni klipini təqdim etdi

Milyonlarla qadın pərəstişkarı olan Enrike İglesiasın bugünlərdə 41 yaşını tamam olub.

Bu münasibətlə müğənni uzun müddətdir səbirsizliklə gözlənilən klipini təqdim edib. "Duele El Corazon" adlanan mahnı sevgi iztirablarından bəhs edir. Mahnı artıq dünyanın müxtəlif radiostansiyalarında səslənir. Bir neçə gün əvvəl təqdimatı olmuş klipi Youtube-da artıq 10 milyondan artıq insan izləyib.

Culiya Roberts Kann festivalının qaydalarını pozub

"Taxt-tac oyunları"nın müəllifi yeni kitabından parçalar çap etdirib

Müəllifi olduğu "Taxt-tac oyunları" kitabının motivləri əsasında serialların çəkildiyi yazıçı Corc Martinin yeni "Qış küləyi" adlı romanından bəzi hissələr dərc olunub. Romanın adı "Arianna" ("Arianna") adlı parça nasirin saytında yerləşdirilib. Bu parçada saqa personajı olan şahzadə Doranın qızı Arianna Marteldən bəhs edilir. "Bilmək istəyirsiniz ki, qumsallıq ilanlarının, şahzadə Doranın, Areo Xotaxın, Ellari Sendin aqibəti necə oldu? Bu parça bəzi mətləblərə aydınlıq gətirəcək. Ancaq yenə də hələ bir xeyli səbirlə gözləməlisiniz", - Corc Martin öz bloqunda belə yazıb.

Qeyd edək ki, "Qış küləyi", "Taxt-tac oyunları" serialının əsasını təşkil edən "Buz və alovun nəğməsi" silsiləsinin altıncı hissəsidir. Kitabın bütöv çəkildə 2016-cı ilin sonu və ya 2017-ci ilin əvvəllərində işıq üzünə gəlməsi planlaşdırılır. Yazıçı romanı 2020-ci ildə "Yaz haqqında arzu" (A Dream of Spring) adlı əsərlə bitirməyi planlaşdırır.

Hazırladı: NARINGÜL

